PREȚUL 30 LEI

Societatea Profesorilor de Limba Română

BASARABIA NOASTRĂ

de

V. V. HANEȘ
Profesor la Liceul Spiru Haret, București

M. O., Imprimeria Centrală. București, 1940

Societatea Profesorilor de Limba Română

BASARABIA NOASTRĂ

de

V. V. HANEŞ

Profesor la Liceul Spiru Haret, Bucureşti

M. O., Imprimeria Centrală. Bucureşti, 1940

C. 31.728.

BASARABIA NOASTRĂ

Dealungul veacurilor, Basarabia a făcut parte din Moldova și spiritual a păstrat totdeauna legătura cu Românii de dincoace de Prut.

Numele de Basarabia se dedea la început numai părții de miazăzi a ținutului dintre Prut și Nistru; apoi a fost estins întregului ținut numai după cedarea lui, în 1812.

Moldovenii de acolo văzându-se despărțiți de frații lor și-au pus nădejdea în biserică, singura lor mântuire; deaceea și literatura de după 1812 își păstrează caracterul religios.

Pe vremea arhiepiscopului dela Chișinău, Gavriil Bănulescu, limba românească de peste Prut s'a păstrat și s'a întărit în biserică până la mijlocul veacului trecut.

In timp ce ciobanii români, în tendința lor de expansiune, răspândiau și în Basarabia cărțile poporane, tipărirea de cărți românești, în deosebi religioase, continuă multă vreme, împiedecată numai din când în când.

Mănăstirile din Basarabia, cele mai multe vechi de mai bine de o sută de ani, lăcașuri de credință străbună, stau astăzi — fie răsărind într'un mijloc de pă-

dure, fie pitulate după o creastă de deal, fie ascunse după o cotitură de râu — mărturie sigură de păstrarea acestui suflet românesc. In aceste cuiburi de românism, s'au păstrat credința, firea și graiul nostru. In cântările de strană, în cetaniile sfinte, în cuvântul domol, blând, asemuitor cu al bătrânilor cronicari, al călugărilor cu fețele arse de soare și bătute de vânt, vom găsi cea dintâi lămurire cu privire la păstrarea neîntreruptă a graiului românesc, în vechiul trunchiu al Moldovei.

Cu toate încercările de desnaționalizare, naționalitatea poporului românesc din Basarabia s'a păstrat în deosebi la sate, din cauza puternicei tradițiuni moldovenești.

Dacă coborîm dealungul văilor râurilor, în întinsurile mănoase ale Bugeacului, în ținutul vechilor plăieși ai lui Ștefan cel Mare, Codrenii și Orheienii, sau dacă ne urcăm spre miazănoapte, în ținutul Sorocei, al Bălților sau al Hotinului și dacă străbatem în viața plugarului moldovan din Basarabia, vom avea încă o lămurire, și mai prețioasă, în întărirea acestei convingeri. Acolo la țară, lângă leagănul copilăriei, în jurul căminului, în domnia gospodăriei vom auzi numai grăiu românesc. Mamele, în deosebi, prin caracterul firii lor, prin statornicia față de locul unde s'au pomenit și prin felul îndeletnicirilor lor, au contribuit în largă măsură la legătura strânsă cu vechile tradițiuni moștenite dela părinți.

O acțiune sistematică de desnaționalizare, în a doua jumătate a veacului trecut, s'a început prin școală, dar n'a izbutit decât la orașe și nu în toate împrejurările. Aceasta a fost fără efect la sate, fiindcă țăranii moldoveni nu învățau rușește.

E adevărat că, prin forța lucrurilor limba românească a fost pusă în așa situație încât să nu fie la nimic necesară; ea era însă îndestulătoare pentru viața din casa și din ograda săteanului. Indată ce se îndepărta dela aceste trebuințe la altele mai mari, mai importante, ca de pildă legătura oamenilor cu autoritățile sau năzuința cuiva de a se ridica pe o treaptă socială și culturală mai înaltă, limba românească nu mai era bună la nimic și începea să aibă rol și importanță limba rusească. Căci nu se găsiau nici cărți, nici școli în limba română; aceasta era isgonită de peste tot locul.

O împrejurare norocoasă pentru noi, însă, a fost ca tendința de rusificare la sate să nu poată da roade; a fost lipsa de școli. Ce putea face, de pildă, o școală, unde de abia încăpeau 40—50 de copii, pentru un sat de 400 gospodari? Așa că cei mai mulți din vlăstarele satelor nu ajungeau să învețe rușește, ci continuau să trăiască și să vorbească în limba lor de naștere, în limba părinților lor.

In situația aceasta, țăranii moldoveni neajungând să învețe rușește și neputând înțelege nici slujba religioasă, era amenințată însăși religia creștină. Atunci s'a ajuns la necesitatea ca în satele moldovenești, slujba religioasă să se facă în limba norodului, să se țină credincioșilor predici în moldovenește și să se tipărească în aceeași limbă cărți lămuritoare pentru adevărata credință. A fost necesară astfel însăși intervenția autorității în folosul graiului românesc, întărind și mai mult o tradiție care n'a fost niciodată

întreruptă, ci numai slăbită de împrejurări neprielnice.

N'a întârziat mult și s'a admis și oficial în școli, limba maternă, cel puțin pentru lecțiile de religie.

Firește că la orașe situația era mai rea, fiindcă acolo erau puțini Moldoveni, și unii dintre boieri, deși au păstrat multă vreme tradițiunea strămoșească, în familie, în viața publică n'au rezistat puternicii influențe a puterii stăpânitoare.

Dintre cei ce urmau școlile rusești, unii au trecut Nistrul. Cei mai slabi de înger s'au înstrăinat.... Înstrăinarea aceasta nu trebue înțeleasă în sensul desființării unei conștiințe, a sufletului lor firesc, căci nu se nimicește așa de ușor sufletul unui om și al unui neam... Scânteia conștiinței naționale viază încă și în sufletul acestora; ea e îmbrobodită numai de un gros strat de cenușe.... Acestora le adresează unul din poeții basarabeni, prin glasul bătrânului Nistru, cuvintele sale de jale și de amărăciune:

Feciorii tatei, un'sânteți?
Împrăștiați prin lume,
V'ați depărtat mereu de neam,
De frați, surori și mume!
Nu v' amintiți de țara noastră
Cea plină de livezi,
Și-mi pare c' ați uitat cu toții
De codrii noștri verzi!
La mine — Nistrul vost'
[bătrân —
Nu vă gândiți de loc;
Se vede că 'n zădar v' aștept,
Că n'am de voi noroc.
V'ați alipit de alte sânuri
Și noi părinți găsiți,
Din alte râuri v' adăpați
Și 'n graiu strein vorbiți!
Și plânge țara după voi,
Copii rătăcitori,
Cum plânge maica 'n zori
[privind
Uitată de feciori!

Au fost alții însă, care cu toată strălucirea orbitoare a orașelor rusești, cu toată bogăția literaturii rusești,

cu toată încântarea ideilor înaintate ale socialismului rusesc nu și-au pierdut cumpătul, ci au rămas călăuziți de gândul de a-și pune toate puterile lor sufletești în slujba norodului din mijlocul căruia au pornit. Astfel din învățătura înaltă, într'o psicologie străină firii lor, se deșteaptă tocmai ideea națională, a ridicării poporului moldovenesc din Basarabia, din ignoranța în care era adormit. Aceștia sunt așa zișii fini ai lui *Ion Pelivan*, cunoscutul naționalist din Basarabia; aceștia, printre care se cuvine să amintim pe *Ștefan Ciobanu*, cunoscutul învățat, membru al Academiei Române, pe dr. *Ciuhureanu*, pe regretații *Alexe Mateevici* și *Simion Murafa*, au dat semnalul propagandei cultural-românești între Prut și Nistru.

Inainte însă de a-și fi pus aceștia în practică propaganda lor culturală, se cuvine să arătăm că tradiția cultă românească nu rămăsese fără continuitate față de începutul secolului.

Pe lângă activitatea literară a scriitorilor basarabeni, trecuți dincoace de Prut, au fost profesori și scriitori moldoveni, care au întărit tradiția prin operele lor, în Basarabia și Rusia.

Astfel, Iacob Hâncu, profesor de limba românească la Universitatea din Petrograd; Donciu, profesor de limba română la Liceul Nr. 1 din Chișinău și autor al unei cărți de limba română (1861), unde apără cu căldură limba maternă și dă extrase din scriitorii de dincoace de Prut; I. Sârbu (pe la 1856), cunoscutul traducător de poezii și fabule rusești; Gh. Păun (1868), care ne-a lăsat în manuscript o culegere din literatura populară și din cea cultă dela noi; Al. Nacu, istoric,

dar care a scris și poezii, traduceri din Crâlov și Lermontov.

Reînvierea, de fapt, a poporului basarabean, trebuia să vie în chip firesc, de dincoace de Prut.

Fugit de urgia rusească, *Pantelimon Halipa* și apoi, după îndemnul lui, *N. Alexandri,* urmează la Iași cursurile Facultății de litere, fac cunoștință cu libertatea și cultura românească, la obârșie, simt fiorul gloriei trecutului românesc și se înapoiază peste Prut cu convingerea că ridicarea poporului basarabean din starea lui de ignoranță nu se poate face decât pe temeiul culturii firești, a neamului din care face și el parte. De aceea, în 1911 și începe publicarea „Cuvântului Moldovenesc", menit să aibă un rol însemnat în răspândirea luminii în straturile românești dintre Prut și Nistru. Pagini de literatură sănătoasă românească — din Alecsandri, Coșbuc, Creangă; pagini din Istoria Românilor, sfaturi privitoare la agricultură, gospodărie, sănătate, economie, etc., — expuse și acestea într'un graiu simplu, bătrânesc, curat, pe înțelesul țăranilor moldoveni.

Sforțările acestea atât de nobile și așa de cuminți se întâlnesc cu un alt curent sănătos, al preoților moldoveni, care încă din 1908, prin publicațiunea *„Luminătorul"* pornită din nevoia de a se lămuri poporului religiunea creștină și a-l feri astfel de rătăcire, dau sfaturi morale în limba moldovenească, inserând și chestiuni de istorie, povestiri ușoare sau chiar poezii, cu cuprins religios, în care s'a distins poetul-preot Alexe Mateevici.

Dar această atmosferă cultural-românească nu e ceva accidental, fără legătură și cu trecutul cultural

al poporului basarabean. Spiritul românesc din Basarabia n'a rupt șirul unei desvoltări continue cu ce a fost înainte, în timp, sau cu ce a fost în juru-i, în celelalte ținuturi românești.

Cine poate uita fabulele atrăgătoare, în limba simplă și curat românească, în formă originală, ale lui *Alexandru Donici,* originar din Basarabia, instruit prin capitala Rusiei, dar cu sufletul plin de dragostea pentru plaiurile copilăriei... Cine nu știe pe genialul scriitor *Alecu Russo,* care-și descrie așa de frumos satul de naștere, cu părul mare în mijloc, răschirat pe o vale a codrilor Bâcului... Dar pe acel *Cavaler Costache Stamati,* atât de legat de spiritul literaturii noastre de dincoace de Prut, cântăreț al „Străjerului" lui Mihail Sturza și la care găsim acelaș avânt ca și la Cârlova în a sa „Odă" închinată oștirii române!... Cum s'ar putea uita familia *Hâjdeilor,* originari din ținutul Hotinului și în care — după vorba lui Odobescu — patru generațiuni și-au transmis una alteia, cununa de lauri și de mirți; și în deosebi acel spirit genial al lui *Bogdan Petriceicu Hasdeu,* care zugrăvește în culori vii Nistrul și Basarabia.

Și în sfârșit pe acel *Muruzi* de mai aproape de noi, care în scrierile sale despre țara-i de origină și în deosebi în „Pribegi în țară răpită" avea viziunea limpede a fericitelor vremuri ale unirii.

E adevărat că dela 1905, situația s'a schimbat, în Basarabia, prin izbucnirea revoluțiunii, în urma războiului Rușilor cu Japonia. Autoritățile rusești au început să fie mai largi față de drepturile naționalităților. De atunci încoace, intelectualii români din Basarabia încep să se afirme, întâi în cercul lor restrâns,

mai apoi prin contactul cu tovarășii lor de luptă din celelalte ținuturi românești. Școalele românești începuseră a da roade și din mijlocul lor se iviau cetitorii gazetelor și revistelor moldovenești.

Revistele bisericești, scrise în limba rusă, publicau dela o vreme și articole în limba română; de asemenea broșurile religioase, cu caracter lămuritor, începuseră a fi scrise pentru Moldoveni, în românește.

Apar apoi foi deadreptul în moldovenește. Astfel aveau „Basarabia", la care colaborează și poetul preot A. Mateevici, „Glasul Basarabiei", de scurtă durată până la apariținea „Luminătorului" și a „Cuvântului Moldovenesc", care fac epocă în istoria literaturii românești în Basarabia.

In programul „Luminătorului" (1918) se cuprindeau: „Voroave, învățături, cuvinte și cuvântări în limba moldovenească; tâlmăciri din învățăturile atingătoare de vieața și luminarea norodului....; răspândirea în mijlocul Moldovenilor, a hrisoavelor atingătoare de istoria vieții obștești...; stihuri cu cuprins moral bisericesc; comunicări despre rândurile ocârmuirii, în ceea ce atârnă de biserică și școală...".

Acest program a înlesnit lui Alexe Mateevici, atunci elev în seminar, să se arate ca un minunat mânuitor al limbii românești, în predici și poezii religioase. Alături de el erau, ca redactori, protoereul Const. Popovici și ieromonahul Gurie, ajuns apoi Mitropolit al Basarabiei.

Ziarul „Cuvântul Moldovenesc" apare cu un program tot așa de folositor neamului moldovenesc. El prevedea luminarea sătenilor, popularizarea la sate a sfaturilor bune pentru sănătate, de economie rurală,

și informații din țară și din lume. Unul din redactorii lui, N. Alexandri, era un aprins adept al lui Tolstoi, ale cărui principii pentru luminarea țăranului prin școală, și prin religia curată creștină, erau mult răspândite și bine primite.

Au început a se scrie și răspândi mici povestiri morale și altele cu cuprins profan, „Cântece moldovenești", în timp ce de peste Prut pătrundea aproape regulat „Albina".

Cărțile românești se comandau la Odesa și Petrograd, pe unde erau aduse din București. Altele erau trimise de anonimi, Moldovenilor recunoscuți ca naționaliști, cum era Pavel Gore, învățatul arheolog și istoric basarabean.

Dar redacțiunea „Cuvântului Moldovenesc" a găsit un mijloc mai ingenios de a păstra și desvolta contactul cu vechiul regat: a scos, de două ori săptămânal, o revistă cu acelaș nume, răspândind cele mai bune producțiuni ale literaturii românești, din Donici, Alexandrescu, Anton Pann, Alecsandri, Crețeanu, Russo, Eminescu, Creangă, Gane, Coșbuc, Vlahuță, Delavrancea, Iosif, Sadoveanu, Goga.

In felul acesta, foile românești din Basarabia păstrau nu numai tradiția limbii, religiei și obiceiurilor, ci și tradițiunea literară românească.

SUFLETUL ROMÂNESC ÎN LITERATURA ACTUALĂ BASARABEANĂ

Cum se înfățișează sufletul românesc, în producțiunile literare ale Basarabiei actuale?

O predilecțiune, o înclinare deosebită către anii cei mai fragezi ai copilăriei, o pătrundere în vieața intimă familială: de aceea mai fiecare poet basarabean a scris și câte un „Cântec de leagăn". Și cum e firesc, în legătură cu acele imagini se desprind și simțimintele cele mai duioase, cele mai mișcătoare. Astfel de cântece au scris Sergiu Cujbă și Alexe Mateevici și duiosul poet T. Roman. Citățm pe-al acestuia din urmă·

Dormi copile 'n legănaș,
Dragul mamei îngeraș;
Dormi în sânul cel mai lin
Și de visuri bune plin.
Stelele pe cer lucesc,
Oamenii se hodinesc;
Dormi în somnul tău duios,
Dragul mamei „făt-frumos".
Numai eu de dorul tău,
Legănându-mă mereu
Stau de pază și veghez
Și din ochi des lăcrămez.
Dormi în pace liniștit,
Pruncul mamei cel iubit.
Dormi cu Domnul! Eu te las.
Dormi și fă-te un viteaz
Groaznic pentru cei străini,
Luptător cu cei haini!
Și să crești un Moldovan,
Să ai suflet de Râmlean;
Vieața ta, al mamei pui,
Pentru țară să ți-o pui!

In jurul căminului atât de drag, se întâlnesc și chipurile scumpe ale fraților, ale unei mame bune și duioase (Al. Mateevici) sau al unui bătrân păstrător al suvenirurilor trecutului („Bunicul" de Nică Românaș):

Când văd în juru-mi băetanii
Voinici, nepoți, feciori și gineri
Din spate parcă'mi scutur anii
Și iar mă simt ca voi, dragi
[tineri ..
Din nou cu soarta față' n față,
Stau gata să mă iau la luptă;
Dar... între moarte și vieață
Puterea mea e armă ruptă...
Și mă 'ntristez căzând pe
[gânduri,
Căci șters de vlaga tinereții,
Ca pomul, toamna, frânt de
[vânturi,
Mă 'ndoi sub jugul bătrâneții...
Și-atunci la cer din pragul
[morții,
Inalț o rugă a mea fierbinte:
— „O, Doamne, mântuie-mi
[nepoții,
Și apără-i ca un părinte.
Aprinde 'n suflete avântul
Și 'n inimi flacăra iubirii...
Să 'mpodobească tot pământul,
Ca o grădină trandafirii.
Frumos și 'nalt le fie țelul,
Spre soare vecinic să se-avânte,
Și'n luptă pieptul ca oțelul,
Iar de-or muri, murind să
[cânte!

Satul copilăriei, cu cele dintâi aduceri-aminte, cu melancolia lui, a fost un nou motiv de inspirațiune pentru poeții basarabeni de astăzi: Mihail Minciună dă, în sensul acesta, două poezii: „Satul Pereni" și „Satul Bogzești", P. Halippa publică „In cuibul copilăriei mele (satul Cubolta)", G. Năstase duioasa poezie „Sătucean din vale", pe care o redăm în întregime·

Sătucean din vale
Cu căsuțe albe,
Cu copile dalbe,
Ești prea plin de jale!
Te-au lăsat bărbații,
Voinici ca și brazii,
Și s'au dus, s'au dus
Departe 'nspre-apus...
Și-au cernit năfrămile
Fetele, nevestele...

Sătucean din vale,
Ai atâta jale,
Că nu 'ncape 'n casă
Și 'n pârâu se varsă!
Și pârâu-o duce
Până 'n iazul satului;
Dar nu 'ncape jalea
Nici în matca iazului,
Și-o trimete iazul
Până 'n apa Nistrului,
Și-i tulbură jalea
Chiar valul bătrânului...
Ai atâta jale,
Sătucean din vale!

Cele două mari râuri dela hotare, ducând cu apa lor jalea și revolta unui popor întreg, încătușat în năzuințele lui sfinte, se întâlnesc adesea în concepțiunea scriitorilor din Basarabia. Din acest punct de vedere, am citat mai înainte „Tânguirea Nistrului" a lui I. U. Friptu; mai e „Dunărea și Prutul" între poeziile fecundului N. Românaș; și redăm următoarea poezie „Doina Prutului", datorită lui Sergiu Cujbă, și el tot Basarabean:

— Foaie verde de secară,
Prutule, apă amară,
Ce vii tulburat prin țară?
— Cum să nu fiu tulburat
Dac' atât am așteptat...
Și aștept mereu, mereu
Să se schimbe rostul meu...
Căci grozav am obosit
La străini să fiu robit.
Eram românească apă,
Azi streinii se adapă;
De ostași eu sunt păzit
Și de dânșii ispitit,
Să văd de nu se strecoară
Vreun frate în spre țară;
Să se vadă frați cu frați
De același dor mânați.
Iar eu stau și n'am ce face
Nici în luptă 's, nici în pace.
Și de-atâta frământare
Imi sunt apele murdare,
Și de-atâtea lacrimi plânse
Și de-atâtea doruri strânse.
O, Ștefane, Doamne sfânt!
Ce nu ieși tu din mormânt,
Să bați aprig din picior,
Să-ți aduni al tău popor?!
Iar eu mândru, fericit,
Să curg iarăși lin, tihnit,
Pentr'un singur neam și-o țară,
Cum a fost odinioară!...

Dar ceea ce a inspirat cu deosebire pe scriitorii basarabeni, ceea ce a făcut să le vibreze cu putere sufletul a fost dragostea neînfrântă, adevărată, pentru țărani. Acest înalt și puternic sentiment, care le face cinste și care e vrednic să-l imităm și noi, e o parte caracteristică a concepțiunei basarabene de astăzi. S'a zis că România s'a unit cu țăranii din Basarabia, și cu drept cuvânt. Și cugetul, și simțirea, și firea și obârșia acelor vrednici bărbați ai Sfatului Țării din Chișinău, poartă pecetea țărănească.

.....Cu prilejul înfrățirii tinerimii universitare din toate ținuturile românești, în primul an al unirii din 1918, la o masă frățească la care luau parte studenții basarabeni, ardeleni, bucovineni, ieșeni și bucureșteni, ne-am înălțat, după cuviință, gândurile și glasurile sincere întru preaslăvirea Capului Statului. De îndată un student basarabean a adăugat: „Și acum să trăiască poporul!". Da, „să trăiască poporul", numai că pentru noi atunci, ca și pentru frații basarabeni, Regele și poporul erau una. Regele simboliza ideea celor mai bune sforțări pentru ridicarea și întărirea acelor țărani, strâns legați de pământul pe care-l muncesc cu trudă și pe care-l apără cu jertfe nenumărate...

Răsăriți din mijlocul poporului, hrăniți sufletește cu tot ce firea românească în Basarabia a ținut ascuns în cutele sufletului acelor țărani moldoveni, scriitorii basarabeni de astăzi nu se puteau depărta de acest suflet și nu-l puteau uita în ceasurile lor de visare, de îngândurare.

Accente puternice în sensul acesta găsim în poezia

„Jaloba Moldovenilor către Impăratul" de Sergiu Cujbă; în versurile lui P. Halippa:

Şi eu cânt atunci vieaţa — Ce trăesc în neagra ceaţă
Moldovenilor din sate, — De dureri nenumărate...

şi mai ales într'o viguroasă poezie a lui Alexe Mateevici, „Eu cânt":

Eu cânt pe-acei ce 'n jug şi — Eu cânt căci văd că ele vin
[chin, — Acele zile de senin,
Pe-a lor spinare ţara ţin, — Eu cânt, căci văd de-acum că
Cari în robie şi necaz — [piere
Voinici, puternici au rămas! — A ţării vecinică durere;
Vânjoşi, înalţi, ca fierul tari, — Eu cânt căci văd necazul frânt
De soare arşi, bătuţi de vânt, — Şi-aud plugari în zori cântând
Brăzdează harnicii plugari — Nu doine de amar, de dor,
Al ţării lor mănos pământ. — Inviorarea ţării lor...
..... — Şi glasul vieţii ascultând
Venirea zorilor eu cânt.

Din toate aceste feluri de poezii, fie cântece de leagăn, fie suveniruri din vârsta copilăriei şi din vieaţa căminului părintesc, fie cântări ale pământului şi poporului moldovenesc, se desprinde un simţimânt care e general, continuu, bine închegat, simţimântul dragostei de ţară şi de neam. Acesta e redat apoi într'o sumedenie de bucăţi în proză sau în versuri, în imagini şi cuvinte pline de avânt, de căldură. Sentimentul de patrie şi de neam urmăreşte pe Moldoveanul din Basarabia, oriunde ar rătăci el pe lume...

Iată cum sună „Doina Basarabeană" a lui Românaş:

O, unde-ai fi, iubită ţară, — Pe veci rămâi tu neuitată.
Iubită mamă 'ndurerată, — Cum pleacă soarele 'n desară
De fiii tăi peste hotară — Şi 'n zbateri flacăra se stinge

Se strâng toţi fraţii grămăjoară — Dar cât ne-a străluci un soare
Şi prind de dorul tău a plânge. — De-apururea şi pân' la moarte,
..... — Te vom iubi, o dulce ţară!
O, cât ai fi tu de departe

De ideea de ţară se leagă ideea de neam. Moldovenii n'au uitat că fac parte dintr'un popor mult mai întins, având acelaş graiu, acelaş port, aceeaşi credinţă, aceleaşi aspiraţiuni de viitor. Cei mai bătrâni încă ţin minte din ce le-au povestit înaintaşii lor, despre vremea când Basarabia era tot una cu Moldova de peste Prut şi că sunt de acelaş sânge, de aceeaş viţă cu Românii din celelalte ţinuturi. In cetirea istoriei Românilor, au găsit cărturarii Basarabeni, întreaga lămurire a trecutului glorios al poporului lor şi tot de acolo îşi dobândesc puterile sufleteşti cu care pornesc la lupta viitorului. O jale nespusă le cuprinde sufletul când pun faţă'n faţă strălucirea trecutului cu starea nenorocită, de sub stăpânirea streinului. A fost o cutremurare generală a inimilor cărturarilor patrioţi, când cu câţiva ani în urmă, P. Halippa le-a cetit următorul crâmpei de versuri:

Cetind a neamului poveste, — Şi iar privelişti triste văd,
O jale mare făr' de veste — Căci fraţii tot în lanţuri şed,
Se naşte 'n sufletu-mi trudit. — Robia veche tot domneşte.
Asvârl atunci eu cartea tristă — Eu văd că totu-i ca 'n poveste
M'aşez afară jos pe prispă — Şi simt că iarăşi făr' de veste
Şi 'n juru-mi caut obosit. — Un plâns amar mă podideşte.

De câte ori cuget asupra acestei mişcări culturale româneşti din Basarabia, mă duc printr'o firească asociaţie, cu gândul la frumoasa activitate a „Daciei literare" dela 1840. Acţiunea începută cu atâta hotărîre, într'o aşa de înaltă solidaritate intelectuală, de

Kogălniceanu și prietenii lui, Alecsandri, Negruzzi, Ion Ghica, Russo, Bălcescu, e, în proporțiuni mai restrânse, acțiunea fraților Basarabeni cărturari dela 1911—1918. Tendința de afirmare a sufletului românesc în tot ce are el mai bun și mai original și năzuința de unitate sufletească a Românilor de pretutindeni sunt și preocupările de seamă din renașterea culturală a Basarabiei [1]). P. Halippa, N. Alexandri, Simeon Murafa, Alexe Mateevici, Nică Românaș și întreaga pleiadă a celorlalți cărturari moldoveni, strânși în jurul „Cuvântului Moldovenesc", mă duc cu gândul la pleiada scriitorilor eroici ce au pregătit, prin activitatea lor literară, unirea dela 1859, după cum aceștia au dus în mod firesc la unirea din 27 Martie 1918... țintind și la celelalte uniri ce au urmat-o pe aceasta:

Chem la dragoste frățească
Și la viață în unire
Toată lumea românească
Ce azi zace 'n nesimțire.

Dar eu cred c'a mea cântare
Va trezi și 'n alții dorul
Să pornească pe cărarea
Ce ne-o cere viitorul!...

...scrie șeful acestui curent de renaștere românească în Basarabia, P. Halippa, gândindu-se cu tot dinadinsul la unirea tuturor fraților într'o singură țară, așa cum este astăzi.

Și nu numai bucățile literare, ci întreaga cultură moldovenească din Basarabia urmărește această dragoste adâncă de istoria neamului, de a prețui comorile sufletești ale poporului românesc, cântecele bătrânești, legendele, poveștile și alte odoare neprețuit de mari și scumpe ale sufletului românesc. Din această tendință pornește și grija cea mare, pe care o arată scriitorii basarabeni pentru caracterul cel mai esențial al naționalității noastre, grija unui graiu curat românesc. Cultivarea formelor arhaice ale limbii românești, a cuvintelor și construcțiunilor curat românești, fără neologisme și totuși destul de încăpătoare pentru a arăta toate cugetările și simțirile, e o notă de noblețe sufletească și de adâncă seriozitate a cărturarului basarabean. Și poate a fost dat ca din partea aceea, dinspre Nistru, să ne vie și tămăduirea păcatelor noastre de reînoiri în ale limbii. Așa se și face că și cea mai frumoasă poezie în care s'a cântat limba noastră după însăși socotința filogolului nostru de frunte, d-l O. Densusianu, să ne vie tot din partea unui scriitor basarabean, regretatul preot-poet, Mateevici [1]).

---

[1]) „Dragostea de cântecele populare a scriitorilor din jurul Daciei" o găsim și la scriitorii basarabeni. Iată cum zugrăvește în versuri P. Halippa, această atitudine sufletească:

Atât amar și-atâta jale
S'aude 'n doinele de țară
Incât îmi par un plâns pe vale
Al bocetelor de 'ngropare!
Atâta dor și-așa chemări
Răsună 'n cântecele noastre:
In cât îmi par întruchipări
A însăși inimii albastre.

Atâta foc și-așa tărie
Răsună 'n versul haiducesc,
Incât la luptă par'că 'mbie
Intregul neam moldovenesc!
Așa sunt cântecele noastre:
In ele-am îngropat durerea,
Cu ele nasc dorinți albastre,
Și ele risipesc tăcerea.

*) Am urmărit literatura basarabeană actuală din punctul de vedere al tendințelor ei, al reprezentării sufletului românesc în feluritele lui înfățișări. Poezia basarabeană nu e însă lipsită și de însușiri pur estetice. Iată, de pildă, în ce imagini originale, ingenioase, e îmbrăcată ideea „poetului":

In ceasul mohorât al serii,
Când doarme în tăcere-o lume,
Eu cânt pe omul îndurării,
Eu cânt pe omul fără nume.

In graiul cărților, el poartă
Un nume gingaș de poet;
Iar vechea, nemiloasa soartă
Durere i-a sădit în piept.

Un înger coborât de sus,
Se spune, inima i-a scos;
Și 'n loc, jăratec roș i-o pus,
S'aprindă lumea, ca Christos.
Poetul cu așa menire,
Plecat-a 'n lume singuratec;
Arzând întreaga omenire
Cu îngerescul său jăratec.
Dar răul lumii l-a învins
Tocindu-i vlaga și putere;
Jăratecul încet s'a stins,
Udat de lacrimi de durere.

(T. Roman)

Iată și un crâmpeiu de poezie populară, culeasă în Basarabia, de cunoscutul folklorist, V. Madan:

De neagra străinătate
De care-am avut eu parte...
Sărmana frunză de fag,
Cum mi-a spus ea ce-am să
[trag...
Sărmana frunză de teiu,
Cum mi-a spus ea c'am să
[peiu...

(Cântecul Kăpcazului)

TEXTE

B A S A R A B I A

(Din „Descrierea Moldovei", de D. Cantemir)

Basarabia [1]) era odată a treia parte a Moldovei. Tot pământul ei este șes, n'are dealuri, nici codri, se adapă numai cu Ialpugul, care curge necontenit. Neavând râuri, nici fântâni, ca să scape de lipsa de apă, locuitorii sunt nevoiți a săpa puțuri foarte adânci... Această parte de țară, fu subjugată de Turci, înainte de a li se supune toată Moldova. Astăzi, nu mai stă sub domnia Moldovei, cu toate că orașele și satele de pe lângă Dunăre, până în ziua de astăzi, sunt pline de Moldoveni care urmează legea creștină și rabdă tirania Turcilor și Tătarilor. Ceilalți locuitori sunt, parte Tătari, parte Turci...

Basarabia se împarte azi în patru ținuturi: al Bugeacului, Achermanului, Chiliei și Ismailului.

1. In mijlocul acestei părți de pământ este Bugeacul, care s'a dat spre locuință Tătarilor... care, cercând să împreuneze Donul cu Volga, mai bine de treizeci mii de familii de Tătari Nogai, se desfăcură de Ruși și se retraseră în Crimea. Dar, fiindcă în această penin-

[1]) Cu această denumire se desemna atunci numai sudul Basarabiei de azi.

sulă nu încăpeau, li se dete alt loc de așezare în ținutul Bugeacului... După datina lor părintească, vieața și-o petrec pe câmpul liber: târguri n'au, afară de Căușani, lângă râul Botna, care atinge prea puțin acest pământ. Dar, cum această provincie se bucura odinioară de orașe foarte frumoase, se vede lămurit din ruinele vechilor ziduri ce se găsesc pe ici, și pe colea, între altele, ruinele unei prea vechi cetăți la malul Nistrului, care se chiamă astăzi Tartarbunar, adică ținutul Tătarilor. Aceste ruine se află deasupra, pe o stâncă foarte înaltă din al cărei picior curge o sorginte foarte limpede. Dar nicio inscripțiune, nici altă urmă de cine ar fi întemeiată, un s'a putut descoperi. Nu departe de gura Ialpugului, însă, se găsesc ruinele unei cetăți mai vechi, care, de comun se chiamă Tint. Ștefan-cel-Mare o ridicase din ruine, iar după aceea Turcii, o asemănară cu pământul, încât astăzi, de abia i se poate arăta locul unde a fost. Din ruinele ei se ridică un alt târg în dreptul celui vechiu, care înflorește și astăzi și se chiamă Tobacu, lângă Marea Neagră, poate în locul unde era vechiul Aepoliu.

2. Ținutul Achermanului. Aici e Achermanul, locuitorii îi zic Cetatea-Albă, Românii îi ziceau Alba-Iulia, Grecii Moncastron, Polonii Bielograd, pe țărmul Mării-Negre, cetate destul de mare și foarte întărită. Când ținea de Moldova o guverna marele logofăt, astăzi o guvernă un Aga de lancieri. In timpul din urmă s'a renumit prin Sfântul Ion cel Nou, care a suferit moarte și martiru sub tirania turcească. Rămășițele acestuia, făcătoare de minuni, împreună cu alte odoare dăruite din îndurarea Domnilor, le-a

DIMITRIE CANTEMIR

luat și le-a dus în Moldova Ioan Sobiesky, regele Poloniei, pe când se lăuda că el se oștia pentru biserică și pentru Crist, dându-i ajutoare bănești papa dela Roma.

Mai jos, pe țărmul Dunării se întinde:

3. Ținutul Chiliei. Aici e cetatea cea de frunte Chilia, odinioară Lycostomon, la gura septentrională a Dunării, numită tot astfel de corăbierii greci, pentrucă se pare că-și varsă apa ca dintr'o gură de lup. Ea nu este așa de mare, dar e o piață celebră, cercetată nu numai de vasele cetăților maritime de prin prejur, dar și de altele mai depărtate, dela Egipt, Veneția și Ragusa, care se încărca de aci cu ceară și cu piei crude de boi.

Locuitorii nu sunt numai Turci, ci și Creștini, Armeni și alte națiuni pe care toți îi administra un Nasir. Pe timpul împărăției lui Suleiman Moldovenii o au prefăcut-o în cenușă și de atunci n'a mai putut ajunge la strălucirea de mai înainte.

Pe țărmul Dunării din lăuntru, este:

4. Ținutul Ismailului. Aci merită a însemna: Ismailul, căruia Moldovenii îi ziceau odinioară Smilu, cetate care nu e de desprețuit, cu oaste turcească comandată de un Mutecveli.

Caratalul la Dunăre, unde se varsă Ialpugul în dreptul Isaccei, întăritura nu prea e însemnată. La 1711, când avură Turcii rezbel cu Rușii, aci făcură un pod peste Dunăre, spre a trece oștirea în Moldova. Pentru paza cetății e rânduit un comandant numit Dijdar.

Reni, cum îi ziceau Moldovenii, iar Turcii îi zic Timarova, cetate de aceeași ordine, nu departe de

gura Prutului, în Dunăre. Deși sta sub puterea turcească, nu se afla aci niciun Turc; ostașii toți sunt creștini, toți Moldoveni, prefectul lor, tot creștin, numit Besliagasi, stă sub pașa dela Silistra, care totdeauna e saraschier.

Acestea erau mai toate cetățile și orașele Moldaviei, care înfloriau pe când erau libere și au căzut prin tirania cea nedreaptă și inimică înfloririi lucrului public.

POPULAŢIA BASARABIEI

(înainte de 1918)

de *Zamfir C. Arbore*

După statistica oficială, Basarabia este locuită de 2 milioane, 690 mii de locuitori.

Această poporațiune, după izvoarele statistice oficiale ruse, din punctul de vedere etnic, se împarte în următorul mod: *(Politica rusească în orientul pravoslavnic și Rusia N. N. Durnowo pag. 11):*

Județul Kișănău, moldoveni 71 la sută, ruși 5 la sută, ovrei 19 la sută;

Județul Bălților: moldoveni 82,50 la sută, ruși 12,90 la sută, ovrei 12,90 la sută;

Județul Orheiului: moldoveni 82,50 la sută, ruși 4,75 la sută, ovrei 12,25 la sută;

Județul Soroca: moldoveni 70 la sută, ruși 13,01 la sută, ovrei 14,19 la sută;

Județul Bender: moldoveni 52,80 la sută, ruși 16,36 la sută, ovrei 8,44 la sută, bulgari 18,40 la sută;

Județul Hotin: ruși 52,20 la sută, moldoveni 29 la sută, ovrei 4,64 la sută;

Județul Akerman: moldoveni 40 la sută, bulgari 40 la sută, coloniști-germani 1 la sută, restul, poporațiunea varie;

„ȚARANI BASARABENI"
(dintr'un roman de d-l D. C. Moruzzi)

Județul Ismail: moldoveni 44,15, în afară de teritoriul ce se află între râul Prut și lacul Iampul, unde moldovenii sunt de 80 la sută, restul poporațiunii bulgari și ruși. Așa dar, după izvoarele oficiale în Basarabia actuală locuesc peste 60 la sută români și vreo 37 la sută și alte neamuri.

Precum vedem, afară de românii care formează imensa majoritate și sunt adevărați autochtoni ai țării între Prut și Nistru, locuesc ruteni, ruși, poloni, bulgari, sârbi, greci, armeni, germani și elvețieni.

Fiecare din aceste unități etnice vorbește limba sa proprie, posedă moravurile sale, obiceiul și modul său de a trăi — toate acestea, împreună luate în complexul lor, compun trăsurile caracteristice ale neamului. Trăind înconjurați și parte amestecați cu aceste popoare, românii din Basarabia au știut să impună străinilor care s'au așezat în mijlocul lor, multe trăsuri din moravurile și modul românesc de a trăi.

In curgerea secolelor, barbarii care năvăliau în Basarabia, aveau obiceiu de a ocroti pe aborigeni, agricultori ai țării invadate și mulțumită acestei ocrotiri interesate, românul de dincolo de Prut a știut să rămâie credincios neamului său în contactul său cu rusul, bulgarul, sârbul și ruteanul; dânsul, puțin a împrumutat dela ei, dar în schimb mult le-a dat din trăsurile sale sufletești, din obiceiurile și moravurile sale: de aceea acolo între Prut și Nistru s'a și plămădit zicătoarea românească care sună: „tata rus, mama rusă, dar Ivan e moldovean".

ȚĂRANII ROMÂNI DIN BASARABIA

de *Zamfir C. Arbore*

Țăranul român din Basarabia posedă caracterul Românilor din valea Dunării, adică e lipsit de avântul neîmblânzit al strămunilor săi romani, devenind din cuceritorul lumei, un liniștit pionier al vieții pașnice de agricultor. Tăcut din fire, puțin comunicativ, el se dă muncii câmpului, legând soarta sa de pământul stropit cu sudoarea muncii sale, dar, din când în când în mijlocul ocupațiunilor sale pacinice, temperamentul latin se ridică din fundul sufletului său și atunci, dacă cineva l-a atins la os, ura contra impilatorului crud și fără de milă, zbuciumă conștiința sa și țăranul din Basarabia, din compătimitor ospitalier, blând și supus, se transformă în răsvrătitor care pune foc la conacul arendașului și distruge tot ce stă în calea sa. Natura blagoslovită a țării sale, pământul fertil, climatul cald și sănătos, recompensează cu belșug munca grea a țăranului moldovean și de aceea, dânsul, ca orice popor meridional e nepăsător și puțin econom; cauza acestei nepăsări și a lipsei de grijă pentru viitor, reșade și în împrejurările istorice ale vieții sale. In sbuciumul

continuu al luptei cu hordele străine ce mereu năvăliau în țara sa, în nesiguranța bunurilor vieții, în avutul său supus jafului și fără de legile ocârmuirilor — moldovanul din Basarabia s'a deprins de a trăi de azi până mâine fără a agonisi ceva pentru zilele negre.

Liberat *de jure* clăcașul din cauza mizeriei s'a văzut nevoit dela 1869 a se angaja la munca câmpului boierilor și arendașilor, lăsând ogorul său în voia întâmplării, cultivându-l rău și chiar părăsindu-l cu desăvârșire. Indatorat, țăranul n'a fost nici măcar liber de a-și prețui munca, iar mizeria l-a menținut în aceste condițiuni până în zilele noastre, așa că *de facto* el a rămas aservit de către proprietarul mare și arendaș.

Țăranul din Basarabia e cufundat în datorii la arendaș și proprietar. Incompatibilitatea stării economice actuale a țăranului moldovan față cu drepturile ce îi a hărăzit actul de emancipare dela 1869, se reflectă perfect în nepăsarea sa în ceea ce privește rezultatul muncii sale. Pentru ce să adune? Sfoara de pământ ce-i aparține stă părăsită sau cultivată rău din cauza lipsei de brațe angajate aiurea; vitele sale și celălalt avut nu fac la olaltă nici a o suta parte din ce datorește el arendașului și boierului.

Țăranul moldovan din Basarabia iubește totuși munca câmpului; între dânsul și ogorul său există o legătură puternică, care se reflectă asupra modului său de a-și explica misiunea omului pe pământ, de a-și croi o pârghie care îl va scăpa din starea de mizerie, dându-i destulă putere pentru a birui îm-

prejurările nefaste care îl copleșesc din toate părțile. Sau pentru a nu degenera cu desăvârșire, el va părăsi moșia părintească, devenind proletar, pentru a umplea fabricile și uzinele ce se întind prin Basarabia.

ZIDURILE HOTINULUI[1])

de *N. Iorga*

In cuprinsul din alte vremuri al cetăţii se intră prin dărâmăturile unor porţi ale Turcilor. Ici şi colo stau în picioare bucăţi mari de ziduri făcute din bolovani pătraţi. Colo la dreapta s'a clădit, după anexare, o biserică pravoslavnică, tărcată şi vărgată, după obiceiu. In stânga se înalţă, lângă pereţii rupţi ai moscheii, minaretul, căruia, din vechime — în 1913 el a împlinit în această stare două sute de ani — i-a căzut numai vârful. Turnul se avântă încă puternic şi îndrăsneţ; ne suim cu greu pe scări întunecate, care se încolăcesc îngust, şi cu picioarele fărâmate de oboseală, ajungem la o fereastră deschisă în gol, aproape de vârf. De acolo privirea prinde Nistrul ce curge în vale, malul polon de altădată cu grupele lui de arbori, căsuţele lui bune, drumul ce merge la stânga spre duşmanca statornică a Hotinului, vestita Cameniţă a Podoliei, biserica rusească de astăzi şi locuinţa, de minune aşezată, a unui proprietar. Aur de lumină verde al primăverii, albastru al apei puternice şi al cerului ce se gătesţe de seara.

[1]) Din „Neamul Românesc în Basarabia".

O mare liniţte curată, prin care plutesc, pentru mine, înălţându-se de pe aceste ziduri, fantasme în turbane albe cu lungi haine ţesute în aur, cu hangere cuprinse în teci de pietre scumpe, luptători îndărătnici pentru o lege care s'a stins aci, pentru o limbă care s'a dus, pentru o stăpânire care a pierit, mucenici ai Islamului, ale căror morminte s'au spulberat de cucerirea necredincioşilor şi a căror ţărână se

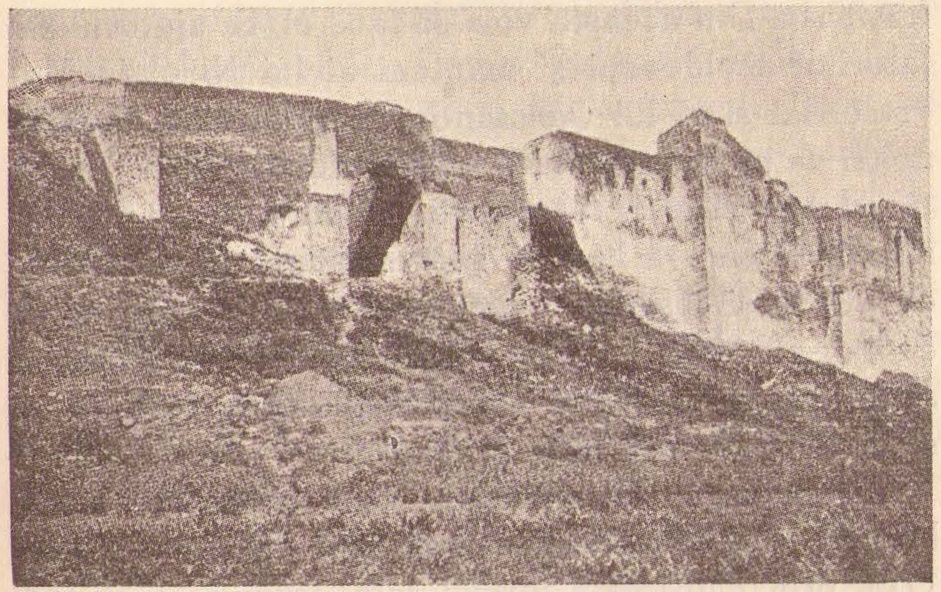

CETATEA HOTINULUI

calcă în picioare de „domnul Şimen" şi de „purăţii" lui, pe când minaretul, gol de rugăciune, înalţă o gură de mort, neagră şi mută, spre cerul serii albastru.

Către apă zidul turcesc e încă deplin, şi numai o mare poartă s'a rupt pentru trecere; în cadrul negru, înalt, ea cuprinde o icoană de veselie, verde, pe fond albastru, o icoană, care nu pare un adevăr

viu al naturii, ci o zugrăvire măiastră de porțelan. Acuma, după bolovanii pătrați și cărămida Turcilor vine o altă cetate, pe care cea de a doua a cuprins-o în ea, deși nu era vrednică de aceasta. In adevăr, când la 1873 Abdi-Pașa, serascherul, care avea chemarea de a face rege în Polonia pe Stanislav Leszczynski, prietenul lui Carol al XII-lea se opri aici la Hotin, amânând pentru totdeauna expediția sa peste Nistru, el găsi o cetate întreagă, puternică și frumoasă. Din aceasta voia să facă el, ca ajutorul salahorilor moldoveni și munteni ai lui Nicolaie Mavrocordat și ai lui Constantin Brâncoveanu, Domnii noștri de pe atunci, platoșa Nistrului împotriva neastâmpărului rusesc, respins cu doi ani în urmă la Stănilești. In câteva luni de zile se făcură reparațiunile de nevoe și însemnate adausuri, se dădu lui Allah casă de rugăciune și Pașei celui nou, case de locuință, se destupară șanțurile, se curățiră odăile ostașilor și se așezară tunurile cele nouă.

Dar cetatea cea veche se desface astăzi foarte bine din cârpelile și înădirile grăbite și grosolane dela 1713, prin chibzuiala formei sale, frumusețea podoabelor, bunătatea materialului. Lumea o crede genoveză pe temeiul unor povești ale Tătarilor, care numiau „cetate genoveză" orice clădire uriașă a trecutului. De fapt, isteții și bogații negustori italieni n'aveau ce să caute aici, atât de departe de Marea-Neagră, în locuri sărace, pustii și barbare.

Inainte de Moldovenii Mușaților, lui Alexandru-cel-Bun și lui Ștefan-cel-Mare, au mai fost, ce e drept, stăpâni în Hotin, dar aceia nu se poate să fi fost alții decât Polonii din Podolia și Rușii din Haliciu, pe

care i-a supus abia după 1350 în aceste părți, Craiul leșesc. Acea cetate dela început era însă, desigur, alta, una foarte mică și sălbatică, un fel de Țetină, căci Țetina de lângă Cernăuți, Hotinul și un Hmilov, despre care nu mai putem ști unde se află, au avut necontenit aceiași soartă. Meșterii din Podolia sau Italienii au lucrat Hotinul cel nou, pe la 1400. Ei au făcut din piatră bine potrivită și amestecată cu linii de cărămidă, pentru podoabă un masiv rotund de zidărie strașnică, ce se ridică drept pe malul Nistrului puternic. Turnuri se umflă pe la colțuri, tot așa de uriaș plănuite și aduse la îndeplinire. In centru se făcură încăperi de rugăciune și locuință, și printre năruiturile de acum, printre multele schimbări care au pierdut astăzi mai orice înfățișare, rămâi uimit când vezi semnele deosebitoare ale arhitecturii din veacul al XV-lea a Moldovei. Casele acestea, care au fost spoite cu roșu pentru haremul vreunui Pașă, au ferestri de piatră albă în arcuri sfărâmate, și o ușă de biserică în care se taie trei rânduri de linii împodobite, ca la ușa bisericii din Scânteie, clădită de Ștefan-cel-Mare. Colo sus, pe zidul acela măreț, ferestri mai mici, au ciubuce de piatră săpată, care se taie în unghiuri drepte, și se vede chiar prin spărturi o poartă cu șeapte-opt arce în cadrele ei îndrăsnețe, care e, desigur, cea mai frumoasă din toate clădirile românești. Ea e sfărâmată în parte, drumul la dânsa s'a rupt, și-ar trebui să te cațări prin bolovanii risipiți ca s'o vezi mai bine.

ŞTEFAN-CEL-MARE ÎN BASARABIA*)

de *N. Iorga*

Ştefan, fiul lui Bogdan-Vodă, venind din Ţara-Românească pentru a birui pe Petru Aron la Doljeşti şi Orbic şi a-l înlocui în Suceava la 1457, nu putu trimite la Hotin pârcălabul său sau pârcălabii săi — căci el ţinea câte doi în fiecare cetate. Petru Aron fugind, dăduse cetatea Polonilor şi cea dintâi grijă a noului domn trebuia să fie aceia de a căpăta din nou această cheie a Nistrului superior.

In aceste părţi de sus ale Basarabiei răsăriră îndată ca duşmani Tătarii din Crimea, ai Hanului Mengli-Ghirai, cel de al doilea stăpânitor acolo. Văile basarabene se umplură la 1469 de pâlcurile iuţi ale sălbatecilor călăreţi. Moldovenii le luară urmă la întorsul cel repede şi-i putură ajunge, zdrobindu-i şi prinzând pe Eminec, fratele Hanului. Lupta se dădu lângă satul Lipnic al urmaşilor lui Vâlcea, în „dumbravă", pe drumul la vadul Otacului.

Indată Ştefan aşează la Orheiu un nou pârcălab de cetate, care, la început nu poartă acest titlu. Acesta fu Gangur, a cărui mamă „Gănguroaia cea bărână",

*) Din „Basarabia Noastră".

avea ocină acolo lângă Puhoiul, pe Botna. Apoi la 1480, Vlaicul, unchiul lui Ştefan, păzi la hotarul tătăresc, venind dela Hotin, până la 1486, şi-i urmează Grozea, fiul lui Micotă, iar apoi (1942—1943), iarăşi Gangur.

Mai grabnică i se păruse lui Ştefan dela început, întregirea hotarului de miazăzi, prin luarea Chiliei. Cu atât mai mult cu cât Turcii, înteţiţi de ruda şi ocrotitorul său Vlad-Ţepeş, îşi trimeseseră în aceeaşi clipă, când oastea lor intra prin pădurile Teleormanului, corăbiile la Dunărea-de-Jos, unde era foarte cu putinţă să se încuibeze, distrugând comerţul şi izgonind liniştea şi siguranţa. Ştefan li se făcu aliat pentru a-i împiedica de a se aşeza ei în cetatea aşa de râvnită şi aşa de folositoare. Deocamdată, în această încercare din 1462, el se alese, la 22 Iulie, numai cu acea rană la picior, care-l făcu să sufere toată vieaţa. Dar la 26 Ianuarie 1465, după o „bătaie" a zidurilor care ţinu o zi numai, căpitanii munteni dădură Chilia în mâinile pârcălabilor noului stăpân, Istaia şi Buhtea.

Indată vedem carăle mergând pela Ţuţora şi alte vaduri într'acolo ducând dela mânăstiri pâine, miere şi cumpărând peşte pentru călugări şi boieri. Doar din aceste părţi scoteau fiii lui Alexandru cel Bun tributul a 200 cară de morun pentru regele Poloniei!

Cetatea-Albă pe atunci se afla în bună stare de apărare, iar Lericii nu fu părăsit decât ceva mai târziu. Măsuri de prevedere se luaseră pretutindeni, pentrucă încă din 1469 flota turcească apărea la „Saline", adică Sulina, părând că vrea să se îndrepte spre liman. Intre zidurile cele tari se păstra ca un

chezăș pentru pace tătărească Sultanul Eminec, fratele Hanului, care, însă fugi în 1473.

Războiul din 1475 al Turcilor împotriva lui Ștefan se începu pentru Chilia, pe care Sultanul nu voia s'o lase în mâinile unui astfel de om, și cu acest prilej se ceru și Cetatea-Albă. Svonurile de atac în aceste părți nu se adeveriseră însă decât în Maiu, când fură izgoniți niște sangiaci de hotar, veniți de prin Dobrogea: Caffa căzu în vara acestui an — lovitură grea și pentru negoțul Moldovei. Dintre prinșii genovezi ce erau îndreptați spre Țarigrad, o seamă fură aruncați de furtună la Chilia și după aspra datină din acele vremuri, ei fură duși la Suceava, ca robi ai Domniei. Acești robi fură ceruți, precum și cedarea Chiliei măcar, în 1476; dar și data aceasta încercările făcute cu Ienicerii și galioane împotriva celor două cetăți nu izbutiră; nici chiar după înfrângerea lui Ștefan la Valea-Albă din codrii Neamțului și împrăștierea oștirii sale. Cetele Tătarilor întâiu trecură și Prutul, la Ștefănești, fiind apoi respinse, nu departe de Suceava; urmară oștile Turcilor biruitori, care ajunseră și până la Hotin, adăpostul Doamnei Maria lui Ștefan, fără să intre însă și ei în văile basarabene unde nu se ascundea nimic care să li poată ațâța ambiția sau poftele.

Toată grija se cheltui de acum înainte, până la grozava nenorocire, a căderii lor, pentru aceste cetăți: în 1475—6 lucrau la Cetatea-Albă meșterii care dădură poarta cea mare, sub pârcălabii cei noi, Luca și Hrăman sau Hărman. Dela 22 Iunie la 16 Iulie 1479 se face întărirea, cu ziduri de piatră, a Chiliei. In 1479—80, Duma și Hrăman isprăvesc un „mur"

în Cetatea-Albă. Iar la 1482, arhitectul Levantin Ioan Privana zidia biserica Sfântului Niculae din Chilia, puindu-i în frunte o inscripție grecească.

Se știe că în 1484 Sultanul a fost silit de Ieniceri să facă o campanie care să li dea glorie, pradă și robi și că Ștefan fu prins cu totul pe neprevăzute, el fiind cuprins în pacea recentă încheiată de Matias Corvinul cu Turcii. Pe pământul basarabean se uni Hanul cu oștile Sultanului și tot aci veni și Domnul muntean, Vlad Călugărul, care, încă din 1483 căutase a lua Chilia. Cetatea, unde porunciau Maxim și Ivașco, fu cucerită în opt zile, la 14 Iulie, făcându-se îndată, cu ajutorul de multe corăbii, întăriri nouă „despre uscat și despre apă", și ridicându-se din nou cetățuia cea veche din ostrov, pe care, din motive strategice, Ștefan însuși pusese s'o dărâme la 1476. Numai două zile se împotriviră Gherman și Oană în Cetatea-Albă, unde se umplură iute de salahori șanțurile de opt picioare de adânci, pline cu apa Limanului (4 August). Românii fură lăsați, iar negustorii străini, ca și sătenii adăpostiți între ziduri, duși la Constantinopol și așezați acolo pentru ca să ajute la înflorirea Capitalei Osmane. Oastea biruitoare se întoarse tot pe uscat, pela Chilia, și luă apoi prin vadul Isaccii, drumul Dobrogei. In marea cetate dela gura Nistrului rămăseseră numai „200 de familii de pescari"; în Chilia și mai puțină lume desigur. Din ținutul înconjurător, unde se cultiva grâul, după mărturia izvoarelor, se făcu câte o raia de hrană pentru Ieniceri, așezați în Chilia ca și în Cetatea-Albă.

CUM S'A RĂPIT BASARABIA ÎN 1812*)

de *A. D. Xenopol*

Să readucem în mintea noastră împrejurările în care Basarabia a fost răpită dela Moldova.

Răpirea Basarabiei fu datorită războiului declarat de Turci, Rușilor, în 1806, care se prelungi până la 1812, spărgându-se viforoasele lui peripeții printr'o lovitură de trăsnet căzută asupra capului Moldovei. Deși Turcii fură acei care declaraseră războiul, ei o făcuseră dintr'o nevoe neînlăturată, de a apăra existența statului lor de loviturile Rusiei.

E drept că și Turcii provocaseră prin puterea lor, ascultătoare de interesele lui Napoleon I, pe Ruși a le da acele lovituri. Anume împăratul Francezilor având interes a paraliza cât mai mult pe Ruși, stăruise la Turci ca ei să dea afară pe cei doi Domni fanarioți ai țărilor române: Constantin Ipsilante din Muntenia și Alex. Moruzzi din Moldova. Ambii Domnitori fiind partizani de-ai Rușilor și slujindu-le drept unelte pentru a provoca răscoală în împărăția otomană, Napoleon fusese ascultat de Sultan, pentru îndepărtarea gospodarilor din scaunele țărilor ro-

*) Din „Centenarul răpirii Basarabiei".

mâne înainte de împlinirea termenului de șapte ani. Deși erau dușmăniți pe atunci cu Franța, din cauza luptei aceștia cu Prusia, pe care o bătuse la Iena și Auerstedt în Octomvrie 1806, Rușii într'un moment de supărare prin încălcarea tratatului din partea Turciei, trec Nistrul și intră în Moldova în Noemvrie 1806, pretextând însă că ei nu ar fi atinși prin destituirea Domnilor ei, ci că nu ar putea îngădui mai multă vreme prădăciunile cărora Muntenia era expusă din partea lui Pasvantoglu, pașa cel revoltat din Vidin; că ei, prin ocuparea Moldovei, nu ar avea scopul de a declara războiul Turcilor, ci numai de a lua o garanție că cererile lor împotriva Pasvangiilor și a altor pretenții ce-i mai formulau, vor fi ascultate. Turcii însă nu se lăsară înșălați prin vorbele protivnicilor lor, și declarară război Rușilor în Decemvrie 1806.

Din această expunere reiesă într'un chip învederat că Rușii încălcaseră pământul turcesc și, deci, declaraseră de fapt război Turcilor pentru a apăra țările române.

Oricum ar fi stat lucrurile în privirea declarării războiului, îndușmănirea Rusiei cu Turcia convenia pe atunci de minune planurilor împăratului Napoleon. In 20 Ianuarie 1807 el scrie ambasadorului său din Costantinopole, Sebastiani, că „Rușii nu au în Moldova și Valachia trupe îndeajuns pentru a putea trece Dunărea, și ar fi foarte slăbiți, dacă ar fi constrânși a întreține o a doua armată în Crimea. Ei ar trebui deci să fie atacați în această peninsulă pe cât și în Georgia de către Pașa din Erzerum, Perșii și Poarta". Așa erau pe atunci interesele lui Napo-

leon. In curând însă politica împăratului francez se schimbă, și adată cu această schimbare se prefac și toate lucrurile în politica europeană.

Pentru Napoleon toate statele nu erau de cât mijloacele, instrumentele, prin care el să ajungă la țelul lui suprem, dominarea Europei și a lumii întregi. El le întrebuința pentru scopurile sale, dar ele în sine nu aveau niciun scop.

Napoleon avea interes să se apropie de Rusia pentru a o putea ademeni la recunoașterea distrugerii Prusiei și a o putea câștiga contra Angliei, dușmana lui cea mai înverșunată și cea mai greu de redus. El se împacă deci cu Alexandru, oferindu-i mijlocirea lui în războiul cu Turcia, în schimb, pentru cele două mari nevoi ale lui. La Tilsit se întâlnesc ambii monarchi pe podul neutru al unei plute de pe râul Niemen și pun la cale nimic altceva decât împărțirea Turciei, a Statului aceluia pe care tocmai Napoleon îl aruncase în războiul cu Rusia. Imperiul moscovit era să primească Moldova cu partea ei inferioară, care dela 1484, trecuse în stăpânirea Turciei și se numia Basarabia; apoi Valahia și Bulgaria până la Balcani. Franța era să iee Albania, Tesalia, Morea și Candia, Austria era să fie împăcată cu Bosnia și Serbia, rămânând Turcia numai cu posesiunea Rumeliei și cu orașul Constantinopole, pe care niciunul din cei doi potentați nu consimțea a-l ceda celuilalt.

In anul 1809, Napoleon trebuia să plece în Spania, pentru a supune acolo o primejdioasă răscoală, el se întâlnește încăodată cu împăratul Alexandru la Erfurt la 27 Septemvrie, unde Napoleon asigură pe

Alexandru despre dobândirea desăvârșită a Moldovei și Valahiei, încuviințând prin tractatul încheiat în acest oraș, ca împăratul Rusiei să-și întindă hotarele până la Dunăre. Urmările unei politici atât de schimbătoare din partea stăpânului lumei de atunci fură că Turcii pierdură orice încredere în Francezi, din care pricină, mai târziu, ei nu vroiră să dee crezare stricării din nou a relațiilor dintre Ruși și Francezi, și de aceea în 1812 se grăbiau a încheia pacea cu Rusia, cu toate stăruințele lui Napoleon, ca să nu încheie, întru cât el ar fi gata de a năvăli din nou în Rusia și de a stinge acest mare Stat depe fața pământului.

Politica lui Napoleon, care făcea din Turci, ce fuseseră până atunci cei mai statornici prieteni ai Francezilor, niște dușmani hotărîți ai acestora, înlesni lui Alexandru I, încheierea unei păci favorabile cu Turcia.

Lucrurile luară altă întorsătură și Rușii se aleseră cu câștigarea Basarabiei, la care ei singuri nu se puteau aștepta.

Iată cum s'a desfășurat aceasta pentru Moldova prea nenorocită împrejurare.

Când în 1810 relațiile între Napoleon și Alexandru începuseră să se răcească, Rușii fiind nevoiți a-și aduna trupele în țara lor pentru a preîntâmpina un atac cu putință din partea Francezilor, micșorară încă puterile trimise la Dunăre. Astfel se făcu în anul 1811 consulul francez din București, Ledoulx, să poată scrie ambasadorului din Viena că: „Nu este nici un suflet în București ca să nu privească aceste țări ca părăsite acum de Ruși. Aceștia sunt într'o

descurajare ce se întărește necontenit prin veștile de război cu Franța și peste toate acestea o epidemie îngrozitoare a luat maștere în oștirile lor". In altă lucrare a lui Ledoulx din 10 Octomvrie el spune: Nu este decât un strigăt în lagărul rusesc: pacea cu Turcii. Aceștia din potrivă foarte porniți au respins cererea de armistițiu și voesc cu toții urmarea războiului". Pierderile repetite ale Rușilor unite cu amenințarea tot mai iminentă a năvălirei franceze, împing acuma pe Ruși a stărui ei pentru pace, și cabinetul din Petersburg trimite în luna Octomvrie un ordin generalului Kutusoff de a o încheia cu orice preț. In asemenea condiții ne-am explica cu greu câștigarea Basarabiei din partea Rușilor, dacă o fericită lovitură a generalului Kutusoff nu ar fi schimbat norocul armelor pe partea Rușilor și nu ar fi adaus la descurajarea politică a Turcilor din pricina neîncrederii lui Napoleon și acea provenită din înfrângerea suferită.

Victoria Rușilor dela Slobozia fusese sdrobitoare pentru Turci și așa de hotărîtoare, în cât Francezii nu puteau să-i dee crezare. Armata turcească condusă de marele vizir în persoană, fusese cu totul sdrobită și nu se putuseră scăpa din ea nici un singur cort și niciun singur tun. Turcii erau deci reduși la aman, și ei nu ar fi putut să mai lupte cu Rușii decât pe calea diplomatică. Dar aci Rușii și cu prietenii lor Englezii răspândeau în toate părțile veștile cele mai neliniștitoare asupra scopurilor lui Napoleon, spunând despre el că este în tratări cu Rușii; că în curând o să se împace cu ei, când atunci Rusia putând întoarce toate puterile ei contra Turciei, zilele acestei

împărății ar fi fost numărate. Și într'adevăr că Napoleon deși se pusese în fruntea uriașei sale armate, tot mai încerca a determina pe Alexandru la primirea condițiilor sale de pace, încât temerile Turciei nu erau cu totul lipsite de temeiu.

Napoleon era la armata lui la 9 Mai și la 17 ale aceleiași luni ajunsese la Dresda, tocmai când veștile de pace între Ruși și Francezi se întăreau mai mult, cu toate că în realitate pacea se îndepărta mai mult între cei doi monarhi. Rușii însă reduseră mult din întâile lor pretenții făcute după victoria lui Kutusoff. Anume nu mai cereau ambele provincii române, ci numai partea Moldovei din Nistru până în Prut. Cu toate silințele desperate ale reprezentanților Franței de a împiedeca încheierea păcii, tratatul de București este semnat în ziua de 26 Mai 1812, cu 17 zile înainte ca Napoleon, trecând peste Niemen, să fi făcut pasul hotărîtor în lovirea Rusiei. Tratatul dela București conține cedarea către Rusia a părții răsăritene a Moldovei până la râul Prut, asupra cărei părți întinse numele purtat până acuma numai de sudul acestei regiuni, acel de Basarabia.

RETROCEDAREA SUDULUI BASARABIEI PRIN TRATATUL DELA PARIS *)

Subscris la Paris în 30 Martie 1856 între Austria, Francia, Marea-Britanie, Prusia, Rusia, Sardinia și Poarta Otomană.

...Plenipotențiarii, după ce și-au verificat și au găsit bune actele care le dau împuternicire, s'au învoit asupra următoarelor articole:

Art. XX. In schimbul orașelor, porturilor și teritoriilor enumărate în art. 4 al acestui tratat *) și pentru a asigura mai bine libertatea navigațiunii pe Dunăre, M. S. Impăratul tuturor Rușilor, consimte la ratificarea frontierei sale în Basarabia. Noua frontieră va pleca dela Marea-Neagră, la un kilometru la răsărit de lacul Burna-Sola, se va uni perpendicular cu drumul Akermanului, va urma acest drum până la valul lui Traian, va trece pe la Sud de Bolgrad, va sui râul Ialpug până la Sărățica și va lua sfârșit la Katamori, la Prut. Mai sus de acest punct frontiera între cele două imperii, nu va suferi nicio modificare. De-

*) Din „Actele și documentele relative la istoria renașterei României", vol. II.

**) Ținuturile din Crimea ocupate de aliați.

legații puterilor contractante vor fixa în amănunte noua frontieră.

Art. XXI. Teritoriul cedat de Rusia va fi anexat la Principatul Moldovei, sub suveranitatea sublimei Porți. Locuitorii acestui teritoriu se vor bucura de drepturile și privilegiile asigurate Principatelor și în timp de 3 ani le va fi îngăduit *de a transporta aiurea domiciliul lor*, dispunând liber de proprietățile lor.

PROCLAMAŢIA LUI CUZA-VODĂ CĂTRE LOCUITORII DIN BASARABIA*)

Locuitori din Basarabia,

Venim printre voi, ca Domn și ca Părinte, ca să vă aducem bucurie și vindecarea rănilor de care ați pătimit până acum. Din ziua în care partea Basarabiei locuită de voi s'a lipit de vechea ei tulpină, ea s'a împărtășit de toate bântuirile și nevoile ce de mai mulți ani au năvălit această Țară a Moldovei, atât de bună și frumoasă!

Insă și pentru voi, ca și pentru toți, va răsări în curând ziua dreptății, după multele nedreptăți despre care ați avut a vă plânge.

Noi dorim ca să priviți sosirea noastră în mijlocul vostru ca un semn de pace și de mângâiere; dorim ca să uitați cele trecute, să închideți urechea la glasul patimilor rele și să fiți nestrămutați în simțirile voastre de credință către guvern și de iubire către Țara Moldovei. Patria noastră a intrat pe o cale de îmbunătățiri care se vor revărsa asupra tuturor fiilor ei, fără deosebire. Nu trebue însă a pierde din ve-

*) Din *„Mesagii"*, proclamații și scrisori ale lui Cuza-Vodă.

dere că bunurile cu greu se adună și că numai prin înțelepciune și răbdare vom putea dobândi împlinirea dorințelor noastre.

Liniștească-se dar inimile voastre de orice griji și îndoieli, căci noi ne ocupăm de soarta voastră ca un părinte binevoitor. Dumnezeu și Nația ne-au înălțat pe Tron pentru a da dreptate acelui ce o are, pentru a înfrâna pe cei răi, și pentru a îmbrățișa pe cei buni.

ALEXANDRU IOAN.

Ministrul Treburilor Străine, *V. Alecsandri.*

Anul 1859, Octomvrie 19.

A DOUA RĂPIRE A BASARABIEI*)

30 Ianuarie 1878. — Prințul Carol călătorește la Ploiești, spre a vizita acolo spitalele și pe prizonierii turci.

Reprezentantul român din Viena raportează că ambasadorul englez s'a exprimat către dânsul în următorul chip asupra situațiunii: „Dacă Rusia cere sau nu Basarabia, despre aceasta Anglia n'are nicio cunoștință; Anglia nu vrea să știe nimic despre aceasta și nici despre celelalte condițiuni de pace pe cât timp ele nu vor fi primite de Turcia. Chestiunea Basarabiei însă e cu deosebire delicată, întâi pentrucă guvernul rusesc ține la retrocedarea Basarabiei mai mult decât la majoritatea celorlalte puncte, al doilea pentrucă Rusia și România au fost aliate și celorlalte state nu le place să se amestece în afacerile dintre aliați. Deosebit de asta, Anglia ca și celelalte puteri mari au de regulat chestiuni mult mai importante decât cea basarabeană.

2 Martie. Cogălniceanu speră încă, după niște rapoarte din Viena, că Basarabia poate fi scăpată.

*) Din „Memoriile Regelui Carol I-iu al României".

Prințul nu mai poate împărtăși aceiași speranță și e foarte îngrijorat de viitor.

31 Martie. Brătianu a plecat dela Berlin destul de desamăgit, după ce a fost primit de prințul Bismark și după ce a conferit cu d. de Buelew. Guvernul german s'a arătat extraordinar de rezervat. Nicio putere nu poate să se rostească singură în chestia Basarabiei, de oarece această chestiune va fi prezentată întregei Europi, în congres.

18 Aprilie. Prințul Al. de Battemberg scrie Prințului Carol:

„M'am folosit de această ocaziune spre a-i spune ceea ce mi-ai recomandat și am văzut că era foarte supărat pe tine, pentrucă ai fost singurul care nu l-ai felicitat pentru încheierea păcei.

Aceasta nu l-a împiedecat însă d'a vorbi de tine și de princesă cu expresiuni de cea mai mare stimă. Dânsul înțelege foarte bine ca tu să te revolți contra Rusiei și nu voi să admită că nu știai de mai înainte că Rusia o să ia, în orice caz, Basarabia.

24 Iunie. Au sosit texturile discursurilor ținute de Cogălniceanu și de Brătianu la congres.

Cogălniceanu a arătat mai întâiu drepturile istorice ale României asupra Basarabiei, drepturi care și în anul 1856, prin tratatul dela Paris, au primit sancțiunea Europei; a trecut apoi la convențiunea rusoromână dela 4 Aprilie 1877, prin care Rusia a garantat micei țări integritatea teritoriului ei. A relevat cu vigoare că această promisiune a fost dată atunci când era vorba numai de trecerea armatelor ruse pe teritoriul României, dar că, mai târziu, *la apelul chiar al Rusiei,* România a intrat în comunitate de

arme cu Rusia: *Dacă această comunitate nu este un titlu ca să ne mărească teritoriul, apoi de sigur ea nu este unul ca să ni-l micşoreze!*

El a demonstrat în modul cel mai elocvent dreptatea celor cinci cereri din memoriul său.

Brătianu a adăugat puţin la acest discurs: România îşi pune dreptate în sentimentul de dreptate şi în bunăvoinţa congresului; pentru România, *deposedarea de o parte din patrimoniul său* n'ar fi numai o adâncă durere, dar şi pierderea încrederei în eficacitatea tratatelor.

26 Iunie. Brătianu şi Cogâlniceanu, care au sosit aseară dela Berlin, sunt primiţi azi de prinţ, căruia îi comunică impresiunile lor. Dânşii sunt convinşi că pentru România nu rămâne altceva decât să se supună lucrului inevitabil! Toţi membrii congresului le-au recomandat cu căldură să facă aşa ca România să considere retrocedarea Basarabiei ca un fapt împlinit şi să caute a se acomoda cu el.

DIN „TRATATUL DELA BERLIN"

Art. XLV. — Principatul României retrocedează M. S. Impăratului Rusiei porţiunea de teritoriu din Basarabia, desprinsă dela Rusia în urma tratatului din Paris din anul 1856, mărginită la apus de Prut, la miazăzi de braţul Kiliei şi de gura râului Stari-Stambul.

UNIREA DIN 27 MARTIE 1918

In ziua de 27 Martie 1918, reprezentanţii a tot ce avea Basarabia mai de seamă ca cugetare şi simţire românească, strânşi în „Sfatul Ţării"" la Chişinău, s'au rostit pentru unirea ţării lor cu patria-mumă, în chipul următor:

„Basarabia, în hotarele ei dintre Prut, Nistru, Dunăre, Marea Neagră şi vechile ei graniţe spre Austria; ruptă de Rusia acum o sută şi mai bine de ani, din trupul Vechii Moldove; în puterea dreptului istoric şi a dreptului de neam; pe temeiul principiului ca noroadele singure să-şi hotărască soarta lor; de azi înainte şi pentru totdeauna se uneşte cu mama sa, România".

Iar Preşedintele guvernului român răspundea astfel:

„In numele poporului român şi în numele Regelui României, cu mândrie iau act de declaraţia D-voastră de unire şi declar că Basarabia este acum unită pe vecie cu România, una şi nedespărţită. In aceste clipe neuitate, să ne închinăm în faţa geniului rasei noastre, care după o despărţire de un veac întreg, găseşte singur calea firească, care să-l ducă la mântuire, calea firească arătată de istorie".

UN NAŢIONALIST BASARABEAN: VASILE STROESCU*)

Iată un nume care este rostit astăzi cu evlavie și cu adâncă cinstire de toată suflarea românească. Căci, fără îndoială, mai rar un nume, care să-ți umple inima de atâta mirare și pietate ca numele acestui boier basarabean. Cine urmărește cu luare aminte gazetele ardelene de vreo trei ani de zile încoace, a putut să bage de seamă că nu este număr de foaie, în care să nu citești mulțumita caldă, a vreunui preot în numele unui sat întreg, pentru darul bogat al binefăcătorului Stroescu.

Unde mai punem, că nu este an sau jumătate de an, în care să nu ni se vestească, că marele Stroescu iarăși a dat atâtea și atâtea sute de mii: la Mitropolia din Blaj, la cea din Sibiu, la Asociație, tot mii și sute de mii...

Acest fiu al Basarabiei născut și crescut departe de noi, în o țărișoară stăpânită de Ruși, ne înțelege păsurile, ne aude glasul, și toate roadele moșiei părintești le trimete să ușureze traiul și viața așezămintelor românești din Ardeal. Despre viața și neamul lui nu prea se știe multe. Atâta că e din vreun sat depărtat de dincolo de Moldova de peste Prut, fecior de vechi boieri, despre care iarăși numai atâta știm, că au dat averi întregi, neprețuite, tot pentru biserici și așezăminte de ale neamului nostru. O familie de dăruitori...

*) Din *„Foaia Noastră"*.

Mai nou, boierul Stroescu a mai trimis Asociațiunii 100.000 coroane ca să se ajute întemeierea însoțirilor și tovărășiilor sătești, dând, total cu această nouă sumă, spre acest scop, două sute mii de coroane.

Marele binefăcător al neamului nostru și-a câștigat de mult recunoștința Românilor de dincolo de Carpați. Oricâte cuvinte am spune astăzi pentru darurile împărătești cu care vine în ajutorul culturii și al vieții noastre economice, nu vor putea exprima toate simțimintele de venerație pentru acest mare boier, nu numai prin sânge, ci și prin suflet, al neamului.

Dacă este să-i aducem o mulțumire altă decât cea pe care V. Stroescu o găsește în însăși fapta sa nobilă, aceasta credem că nu prin cuvinte, ci prin modul cum vom ști să punem în aplicare sfaturile și ajutorul său și prin rezultatele ce se vor trage din ele, o vom aduce. Sperăm că cei indicați își vor da toate silințele să procure o asemenea satisfacție acestui mare Român pe care providența ni l-a trimes.

CÂNTECE DIN BASARABIA

I

Floare, floricică
Mai zi, mândra mea,
Cum ziceai asară
Pe din jos de moară.
Cum ziceai, ziceai,
Inima-mi rupeai,
Mai zi înc'odată
Şi mi-o rupe toată!

II

Cine vede şi pricepe
Dragostea de unde 'ncepe?
Cine vede şi cunoaşte
Dragostea de unde naşte?
Dela gâtul cu mărgele,
Dela buze rumenele,
Dela grai cu drăgănele.

III

Când eram la mama fată,
Purtam rochii de bucată,
Dar de când m'am măritat
C'un muscal din cela sat,
Nici n'am fustă de purtat,
Nici papuci de încălţat!
Inima mi-e ca lacata;
Când aş dăscuia odată,
Ar cunoaşte lumea toată.
Cât amar şi cât venin
Bea inima la străin.

IV

Frunză verde de hămei:
Ce gândeşti de nu mă iei?
— Ba vadană n'oiu lua
Chiar de mă vei blestema.
Judecată poate vreai?
Hai la popa din Orhei:
— Protopoape luminate,
Judecă şi fă dreptate.
— Judecata ţi-e făcută
Ia-ţi vădana şi fă nuntă.
Şi-oi lua o fată mare
De peste cele hotare,
C'acolo sunt Moldovence
Şi mai colo sunt Muntence
Cu viers dulce femeiesc
Şi cu suflet românesc.

V

Frunză verde de pelin,
Tu streină, eu străin,
Amândoi ne potrivim.
Hai la codri să trăim.
Haide 'n codrii Bâcului,
Pe marginea Prutului,
Să ne facem bordeiaş
Cu uşorii de cireş,
Şi cu pat' de măcieş.
Când om vrea să adormim,
In departe s' auzim
Buciumele păstoreşti
Din câmpii Moldoveneşti.

VII

Prutule, râu blestemat!
Face-te-ai adânc şi lat,
Ca potopul tulburat!
Glas cu glas nu se lovească,
Ochi cu ochi nu se ajungă,
Pe-a ta pânză cât de lungă!
Lăcustele când or trece,
La ist mal să se înece!
Holerile când or trece,
Pe la mijloc să se 'nece!
Duşmanii ţării de-or trece,
La cel mal să se înece,
Iar tu 'n valurile tale
Să-i tot duci, să-i duci la vale
Pân' la Dunărea cea mare,
Până 'n Dunăre şi 'n Mare!

Culese de *V. Alecsandri*

CÂNTECE BASARABENE*)

Florişică alb'albastră
S'o strâcat dragostea noastră.--
Florişică gălghioară,
Di-am ajungi 'n primâvară,
Să tocmim dragostea iară.
Florişică naramjii
Cum o fost n'o să mai şii —
Florişică şir di linti
— Nu-ţi aduşi puicuţă aminti
Di-ali noastri trii cuvinti,
C'au rămasu niisprăviti?...
— Di-om trăi li-om isprăvi
Di-om muri li-om zugrăvi
Şi li-om puni în stâlp di [chiatră,
Să li vad'-o lumi toată,
C'am fost flăcău şi tu fată.
Işi în vali la izvoarî
Creşti un nuc cu frunza rară,
Cânt' on cuc di sî omoară.
La truchina nucului
Zaşi maica cucului!
Nuştiu zaşi orî sî faşî,
Da guriţa nu-i mai taşi.
Dar mai sus pi râmureli
Cântâ două pâsâreli:
Una cântă glas mai gros,
Pintru-a nostru trai frumos; —
Alta cântî glas subţîri,
Pintru-a noastră streiniri. —
Nişi pământu roadă n'ari
La toată masa oftari,
Că ticăloş mii voinicu,
Cumpâtu di voinişii
Di nu l'ar mai avea în veşii
In veşiia vacului
La poarta împăratului. —

*) Din „*Suspine*“, culegere de Gh. Madan.

A D E V A R U L

La palat, la Impărat,
Adevărul gol din fire
Fără veste a intrat.
La a lui aşa ivire
Impăratul a strigat:
— Cine eşti? Cum îndrăzneşti
Gol aici să te iveşti?
— Adevărul sunt!
— Ce vrei?
— Vroi să spun a mea durere
Pentru pământenii tăi.
Cei mai mari te măgulesc
Şi norodul jefuesc,
Legile îţi sunt călcate...“
— „Eşi afară! Eşi afară!
Golule nerusinate,
Daţi-l iute jos pe scară!“

Iată cum fu primit
Adevărul desgolit...
Adevărul mai pe urmă
Iar a mers la împărat,
Insă nu gol, ci 'n veşminte
Imprumutate la minte,
Şi, cu aer de respect,
A vorbit frumos, încet.
Impăratul în mirare,
I-a dat toată ascultare;
L-a pătruns, l-a înţeles
Şi îndată a ales
Alţi miniştri, altă curte,
A făcut prefaceri multe,
Treburile a îndreptat
Ş'a fost binecuvântat.

A. DONICI

C O N S T A N T I N S T A M A T I

In 1834, aflându-se în Moldova de dincoace de Prut, C Stamati, scriitor basarabean, cântă în „Străjerul Taberei“, începutul oştirii române permanente. In 1839 a mers în Bucovina. A colaborat la „Albina“ lui Asaki şi a tipărit o poezie în „Dacia Literară“ a lui Kogălniceanu (1840). In 1843, Kogălniceanu îi editează „Povestea Poveştilor“.

In 1863, I. M. Codrescu, ajungând în posesia manuscriselor lui Stamati, începe să le publice în „Musa Românească“. In 1866, e ales membru al Academiei Române. Moare în 1870.

S T R Ă J E R U L T A B E R I I

de *Const. Stamate*

Luna împrăştie o rază, veselă şi luminoasă
In senina atmosferă pe ceriul privighetor
Iar preste pământ se uită cu cătătură miloasă
Şi doreşte să găsească pe jalnicul muritor,
Ca să-i trimeată o rază mângăitoare şi lină,
Ce răsbate pân' la suflet şi durerile alină.

Una dintr'acele raze cu gingăşime căzură
Preste faţa soldăţească străjeriului moldovan;

. . . . . .

Mai încolo scânteiază ca niște piscuri de ghiață
Grămezi de arme și dobe Românilor adormiți.
Mai încolo șir de corturi — ca troenile se 'nalță,
Care-adăpostesc voinicii de cu ziuă osteniți;
A cărora fioroasă și dogorită obrază
Ingălbinindu-le luna și când dorm înfricoșează.

Așa era într'o noapte ceata ace ostășască
Ce se părea că și lunii privindu-o i-au plăcut
Că putu iarăși să vază o tabără românească
Ca din pământ răsărită după veacuri ce-au trecut.
Iar soldatul dela strajă de armă se rezemară
Și cu vers încet și jalnic lăcrămând așa cântară:

Cântând oșteanu aceste, pare că au fulgerat!
Deci el tace și să uită și vede jos lângă sine
Că un nour se lăsară de rază încungiurat,
In care stă în picioare un Voevod vechi de zile.
Pe a lui larg piept și spete avea zale ferecate,
Iar albile sale plete peste ele rășchirate.

In a sa vânoasă mână greu buzdugan răsucea,
A lui coapsă era 'ncinsă cu pală urieșască;
Iar pe cap el purta coiful, preste care strălucea
Doi lei, ținând cap de zimbru supt o coroană domnească.
Soldatul străjeri să trase puțănel cam îndărăpt,
Își ia arma și țintește pe oaspe tocmai în piept;

Și-apoi groaznic îi strigară: Spune, cine ești?
Spune dacă știi parola; iar de nu, te culc aice.
„In zadar cu a ta armă pe mine mă îngrozăști;
„Când de moarte niciodată nu m'am spăriet, voinice,
„Căci în războaiele crunte mă 'ncungiura unii ca tine
„Și buzduganul acesta îi culca pe lângă mine.

„Eu sânt Arbure, copile, Hatman lui Ștefan-cel-Mare,
„Am slujit supt a lui steaguri patruzăci de ani de rând,
„Și 'n patruzăci de războaie crunte și biruitoare
„Văzui și troul Moldovii pe dușmanii săi bătând.
„Acest voevod a slavii era pentru vrăjmași fulger,
„Iar țării noastre părinte sau un mântuitoriu înger.

(după „Muza Românească")

„Dar murind iroul Ştefan au apus a ţării soare
„Şi într'un mormânt cu dânsul patria s'au îngropat.
„Acum piste-atâtea veacuri văd de bucurii o zare!
„Văd că bourul Moldovii din ţărnă s'au rădicat
„Şi luceşte astăzi iarăşi pe pavăza românească
„Chiemând iroii Moldovii din mormânt să vă privească.

„Iar eu trimis cu solie de patronul ţării noastre,
„Să v'aduc bună voinţă şi să vă blagoslovesc
„Şi să suflu, de să poate întru inimile voastre
„Cinste şi patriotismul ce neamului românesc
„Strămoşii Daco-romanii le-au lăsat să moştenească
„Până ce cu neamuri streine începu să se corcească".

Grăind aceste, el pune pe a străjariului frunte
A sa mână aeroasă, zicând cu glas tunători:
„Oştenilor, fii Moldovii! Iubiţi patria fierbinte,
„Fiţi cu râvnă şi credinţă Domnului stăpânitori
„Şi fiţi aprigi cu vrăjmaşii întocmai ca nişte lei
„Şi blânzi cu compatrioţii întocmai ca nişte miei!".

Străjariul să înfocară de cuvintele aceste,
Să umplu de sumeţie, sângele i s'aprindè
Cinstea, patria şi slava în inima lui sâmţeşte;
Uită părinţi; uită rude, la care mâhnit gândè
Uită şi pe Măriuca, uită şi căsătorie
Cu tot sufletul să 'ntoarce la sfânta sa datorie.

Apoi împrejiur el cată şi nu vede nicăire
Acè cucernică umbră a hatmanului vestit,
Căci ea sburase în ceruiri la a sa sălăşluire,
Lângă Voevodul slavii Domnul cel nebiruit,
Unde petrec toţi oştenii, ce patriei să jărtfesc,
Unde petrec toţi cinstiţii, ce cu râvnă o slujesc

ALECU RUSSO (1817—1859)

Alecu Russo, al cărui nume adevărat e Donici, face studiile în Moldova și în Elveția. Ajunge judecător la Piatra, unde ajută pe Alecsandri la culegerea poeziilor populare, în munții Neamțului. Luând parte activă la mișcarea revoluționară dela 1848, e silit să se expatrieze și trecând prin Transilvania, cunoaște rigorile închisorilor ungurești.

A scris minunatul poem „Cântarea României", „Amintiri" și „Cugetări".

DIN „AMINTIRI"

A doua aducere aminte ce iarăși ca toate aducerile aminte, dulce lucește între flori și raze aurite, este un sat frumos, răschirat între grădini și copaci pe o vale a codrilor Bâcului, cu un păr mare în mijloc.

Părul din mijlocul satului era odinioară: când divanul unde sfătuia satul, când locul unde poposea voinicelul, străin, până a nu-și găsi gazdă, când locul giocurilor băieților, când spitalul unde zăcea bolnavii

nevindecați părăsiți în sărăcia lor de toți și de neamuri! Balada lui Donciu spune:

Sub cel păr mare, din sat
Zace Donciu într'un pat;
Și de mult zace, măi frate;
Nouă ani și giumătate,
Și nouă zile de vară,
Și nouă de primăvară;
Pe de-o parte carnea-i cade,
Pe de alta viermii-l roade!
Neamurile l-au uitat,
Toată lumea l-au lăsat!
Numai soră-sa, Stăncuța,
Numai soră-sa, drăguța,
Nici l-au uitat, nici lăsat,
Nouă ani că l-au căutat,
Pernele că i-au mutat,
Când la umbră, când la soare,
Când la cap, când la picioare,
Când la albe brățișoare.

De ce vorbesc de părul satului? Vântul primăverii au bătut; peste dealuri, peste văi, peste ani, dorul leagănului mă ajunge; spre codru mi se întorc ochii, și zăresc umbra părului copilăriei mele, care își întinde ramurile, ca niște brațe și își scutură florile pe inima mea copleșită, răcoroasă. Părul cu locul bătut prin prejur de vitele satului ce singure astăzi mai țin Divan; curtea boierească, opcină strămoșească ce nu se mai află, albind pe troscotul verde al ogrăzii mari, mare și întinsă; livada din dosul curței, biserica cu ținterimul pestriț de iarbă lungă, de sulcină aurită și de cruci negre; cumpăna fântânii dela poartă, aninată de tulpina crengoasă; toate trec, dinaintea mea, vii și în mișcare.

...Iată pădurea unde alungam mierle, cireșul sălbatic unde mă băteam cu țărenașii: iată colo, colo în depărtare, în zarea luncei, pe de asupra pârleazului, țiganca cu desagii, o stahie uscată prietenă cu *Mama pădurii,* ce vine să iee băieții, umbre ce mă fac să tresar și acum, deși îm râd încet și cu iubire. Cât de dulci

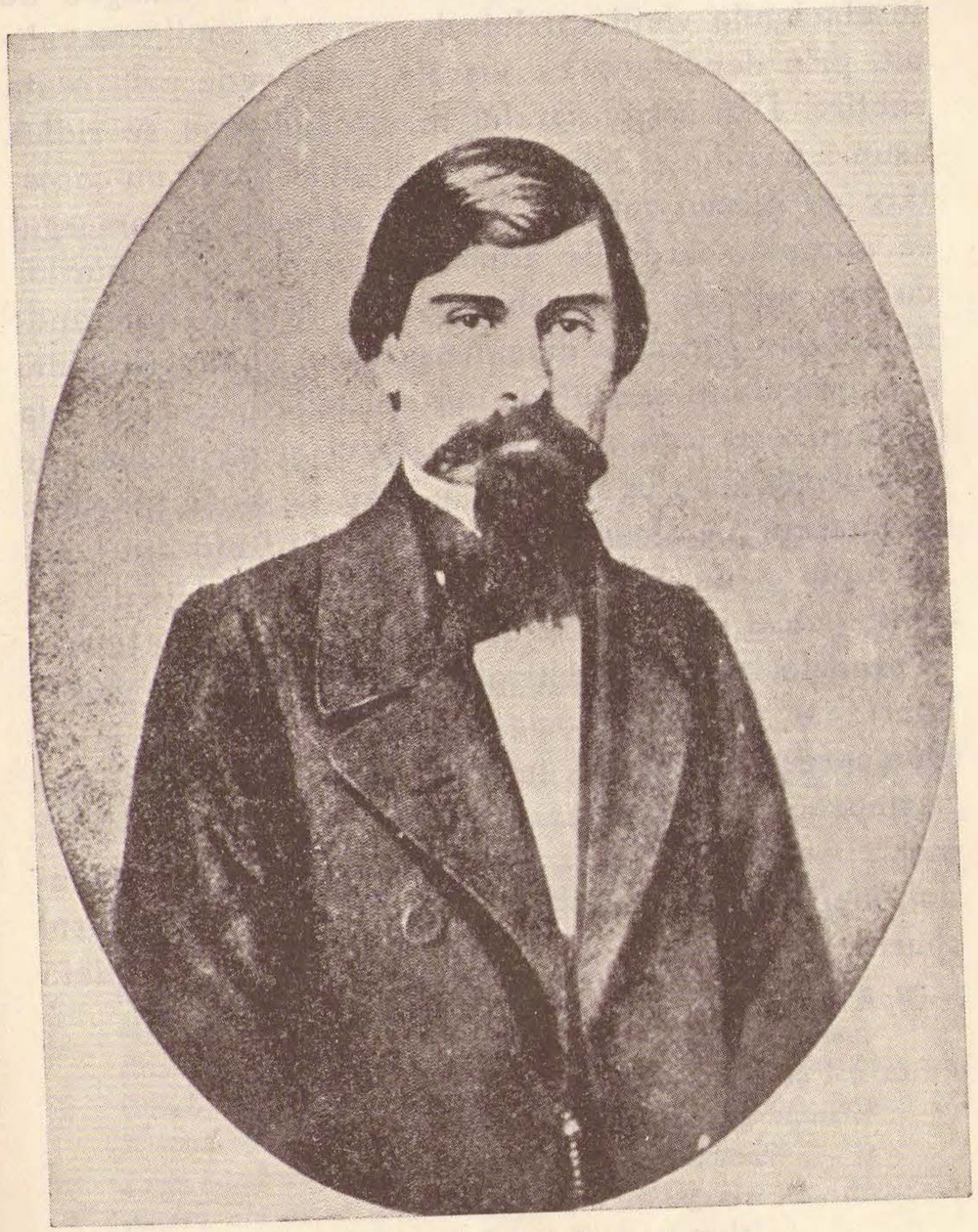

AL. RUSSO
17 Martie 1819 — 4 Februarie 1859

sunt amintirile bătăilor de inimă.... însă nu desfătează...., nu descânt durerile lumei, nu mângâe de înșelăciunile vieții ca dulcele soare al copilăriei, alinit, prin depărtare, ca soarele ce se vede prin ceața subțire. Dar serile satului meu, când luna se ridică asupra părului și cumpăna fântânei se părea un cocostârc cu pliscul întins.... ce sări sănine! Intr'amurgul se apropia, cârdurile aducând miroasele câmpurilor cu ele, turmele de oi sbierând cu ciobanii fluierând; focurile se aprindea dinaintea carelor; fumul stuhului se împrăștia în văzduh cu mirosul teilor ce venea dela pădure; moșnegii spunea de Turci și de Tătari, de moșul Adam cu barba până'n brâu, ce ținea plăghiile pe genuchi, de Ileana Cozânzeana, de frații din lună, de lupte și de năvăliri: vedeam în lună chip de om rănit, culcat pe un pat frumos de scoarțe și de lăicere și sângele bolborosind îi pica alăturea într'un ciubăr spart; iar pe fratele ucigaș, osândit din porunca lui Dumnezeu, până se va umplea ciubărul, a bea sângele nevinovat ce nu încetează a curge dela începutul lumei.... Auzeam picătura sângelui; zăream frații amândoi, unul lungit, al doilea cu capul plecat și cu părul sburlit. De atuncea nu m'am uitat la lună vreodată fără a-i vedea.

BOGDAN PETRICEICU HAŞDEU

Familia Hasdeu, în care patru generații și-au transmis cununa de lauri și de mirți, după vorba lui Alexandru Odobescu, numără pe Tadeu, care a scris în limba polonă, Alexandru, în limba rusă, Bogdan Petriceicu, care a scris românește și Iulia, în limba franceză.

Dăm din scrierea lui B. P. Hașdeu, „Răsvan și Vidra", descrierea Nistrului și a Basarabiei:

FRAGMENT DIN „RĂZVAN ŞI VIDRA", ACTUL IV

de *Bogdan-Petriceicu Hașdeu*

M'arunc pe cal ca vârtejul, înfig în coastă-i un pinten
Murgul scutură din coamă, sboară vesel, fuge sprinten,
Și cu cât saltă mai tare, și cu cât mai mult săria,
Mișcarea-i cea furioasă simțeam că mă răcoria,
Până ce'l lăsai în voe, asvârlind din mâni căpăstru:
Calul, născut în Moldova, mă duse drept pân' la Nistru.
Nistru, apa românească, ce spumegă printre stânci,
Ingropând dușmanii țerii în vâlvorile'i adânci!
Nistru ale cărui unde altădată 'n zile grele
Apărau în loc de tunuri hotarele țerei mele!
Nistru!... Nistru!... Pân' acuma știut-am să mă feresc
De-a trece pe lângă țermu-i, ca să nu mă ispitesc!
Pe când scumpa mea Moldovă nu'i departe dela mine
Astăzi însă de nevoe mă simții împins la mal,

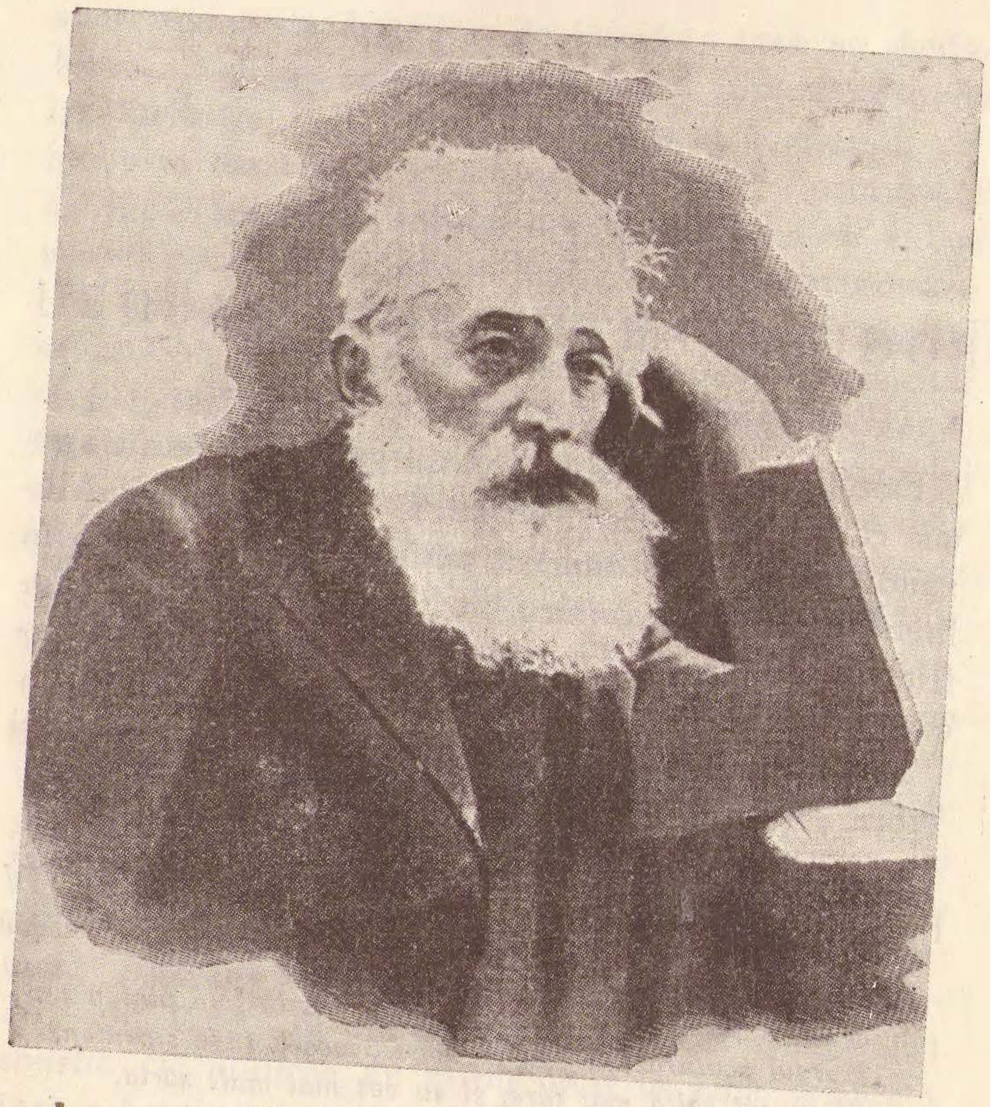

BOGDAN PETRICEICU HAŞDEU

Căci dorul țării răsbate pân' și sufletul de cal!
Nainte-mi se desveliră, șerpuind ca un balaur
Holde și câmpii, în care jucând printre spice de-aur,
Se zăreau, ca pietricele, presărate pe-un inel,
Busuioc și garofiță, toporaș și ghiocel;
Iar prin ele 'n depărtare, un Român muncind la soare,
Falnic, rumăn, plin de viață, se părea și el o floare!...
Le văzui acele locuri și din văz le sărutai,
Țara'mi unde însuși iadul par'că se preface 'n rai!

L I M B A N O A S T R A

de *Alexe Mateevici*

Limba noastră-i o comoară
In adâncuri înfundată,
Un șirag de piatră rară
Pe moșie revărsată.
Limba noastră-i foc ce arde
Intr'un neam ce fără veste
S'a trezit din somn de moarte
Ca viteazul din poveste.
Limba noastră-i numai cântec
Doina dorurilor noastre,
Roiu de fulgere ce spintec
Nouri negri, zări albastre.
Limba noastră-i graiul pânii
Când de vânt se mișcă vara...
In rostirea ei, bătrânii
Cu sudori sfințit-au țara.
Limba noastră-i vechi izvoade
Povestiri din alte vremuri;
Și cetindu-le 'nșirate,
Te 'nfiori adânc și tremuri.

Limba noastră îi aleasă
Slavă să ridice 'n ceruri,
Să ne spue 'n hram și-acasă
Veșnicile adevăruri.
Limba noastră-i limbă sfântă,
Limba vechilor cazanii,
Care-o plâng și care-o cântă
Pe la vatra lor țăranii.
Inviați-vă dar graiul
Ruginit de multă vreme,
Ștergeți slinul, mucegaiul
In uitarea 'n care geme.
Strângeți piatra lucitoare,
Ce din soare se aprinde
Și-ți avea în revărsare
Un potop nou de cuvinte.
.....
Răsări-va o comoară
Din adâncuri înfundată,
Un șirag de piatră rară,
Pe moșie revărsată.

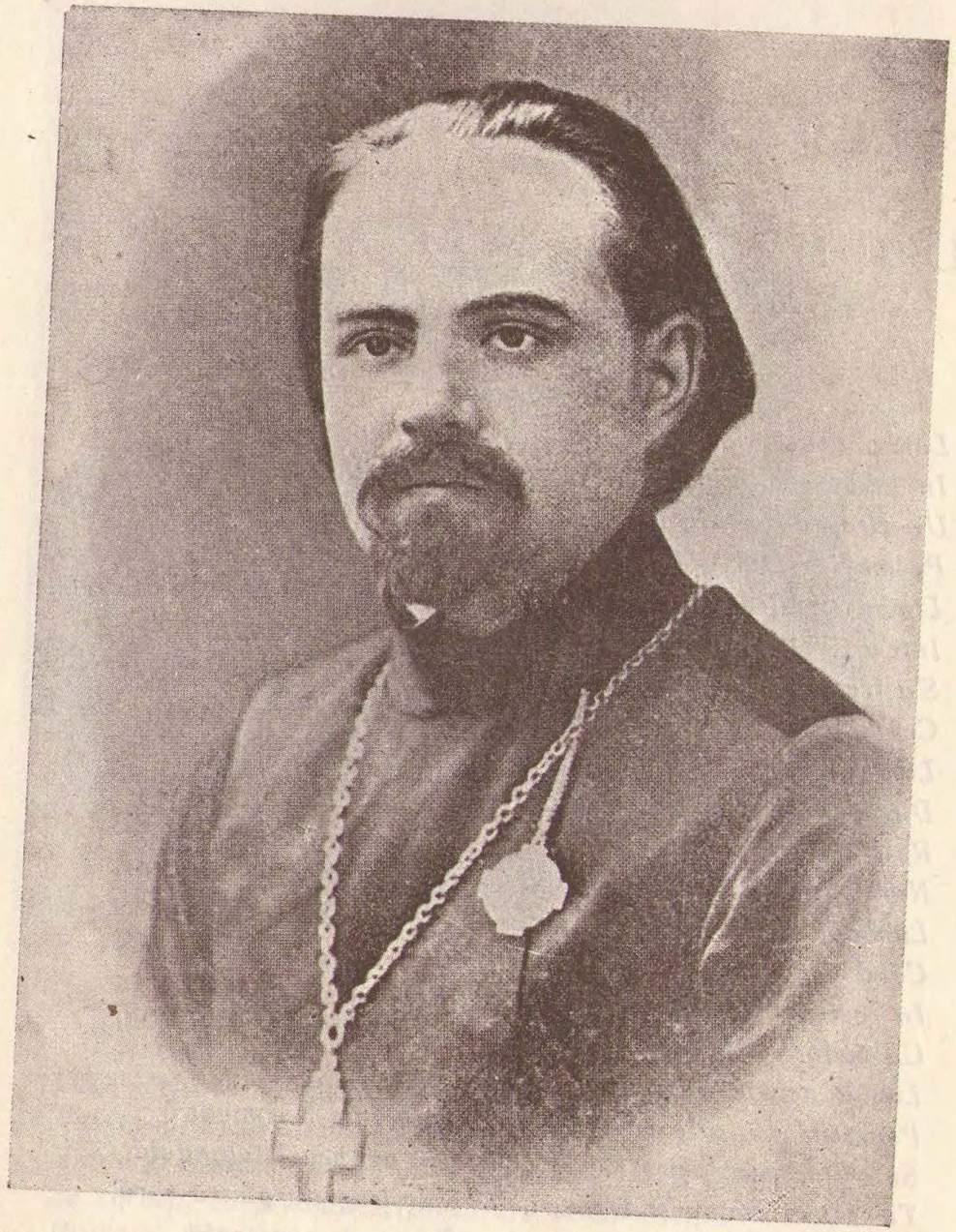

ALEXE MATEEVICI

C H I Ş I N Ă U L*)

de *D. C. Moruzi*

Cred că nu va fi lipsit de interes pentru cititor, să-i dau o mică schiță despre vechiul Kișinău, așa precum era la 1855, cum l-am văzut și eu încă cu mulți ani în urmă și așa precum sigur o fi fost și în timpul Moldovei, afară bine înțeles de vreo câteva adausuri administrative.

Mai întâiu, de cum treceai apa Bâcului în care se bălăciau în voie și gâștile și rațele mahalalei, începeau case țărănești, acoperite cu stuf, cu gospodării mai mari sau mai mici, după puterea omului, îngrădite cu nuiele și de pe ale căror garduri săreau potaie întregi de câini flămânzi ori numai răi de colți. Intreg orașul fiind clădit pe un strat gros de nisip, acoperit numai de un strat de pământ negru, acesta se măcina curând de roțile trăsurilor, făcându-se una cu stratul cel dedesubt. Apoi, vântul și ploile ducând nisipul tot la vale, mijlocul uliței se tot cobora mereu, până la o adâncime de un metru, sau chiar doi pe unele locuri. Casele și împrejurimile rămâneau sus, așa că părțile lăturalnice ale bietei străzi alcătuiau adevărate movi-

*) Din romanul „Pribegi în țară răpită".

liţe împodobite cu boz, iarba holerei şi alte lucruri scumpe, aruncate de peste garduri, sau lăsate de vreun trecător. Cui îi da mâna să se resfeţe în droşcă îi mergea bine. Cei pe jos îşi croiau drumul cu piciorul fără a se prea uita unde călcau şi dând naştere la câte două trei cărăruşe paralele, după lărgimea locului şi mulţimea nevoilor.

Ici, colea, câte o casă de popă, cu acoperământ de şindrilă, zaplaz înalt şi poartă de scânduri, răzimată pe stâlpi de ştejari. Când te întâlneai cu vreo casă mai mare, în felul caselor boereşti din oraşele noastre de judeţ, ştiai de îndată că acea casă dă numele stăpânului ei uliţei, fără ca numele acesta să fie numai decât boieresc; în uliţa în care se afla vreo biserică, lua numele bisericii sau chiar al ctitorului care o zidise. Şi astăzi, sunt încă uliţele Sf. Haralamb, Buna-Vestire, Sf. Ilie, Sf. Gheorghe, Ciuflea (aceasta după numele ctitorului). După numele proprietarilor de case, avem: uliţa lui Baloş, a lui Donici, Pruncu, Caţiki, sau a lui Constantin, Andrei, Mihai etc. Mai vin numiri de meserii sau de naţionalităţi, precum: uliţa casapilor, a cojocarilor, a morarilor, armenească, grecească, turcească, cu toate că nici în copilăria mea n'am apucat decât doi Turci în Kişinău, (care au murit şi aceia); în sfârşit, jidovimea alcătuită din trei uliţi a Caraibilor, Evreiască şi a Fariseilor. Bine înţeles că acelor străzi, când prin minune nu şi-au schimbat numirile cu a vreunui cinovnic, influent sau gubernator, ca: Kiprianof, Astapof şi alţii, li s'au rusit numele de nu le mai recunoşti. Uliţa lui Baloş a devenit Balsovskaia; a lui Donici, Donciévskaia

(par'că ar fi fost bulgar săracul), a lui Pruncu Pruncu-lskaia, Kasapşkaia, şi aşa mai departe.

Jidovimea şi cu uliţele armenească şi turcească, şi chiar uliţa Sf. Haralamb, aveau altă înfăţişare decât cele de jos: era partea negustorească a oraşului. Acolo întâlneai dughene cum mai erau nu tocmai de demult, la Iaşi, pe uliţa mare, alături de Mitropolia veche: cu nişte stâlpi groşi, alcătuind un fel de galerie acoperită înaintea lor, cu obloane de fer la uşe şi ferestre. Mai dai pe acolo de câte o tarabă pe care şedea grecește vreun negustor bătrân, cu antereu şi ghiubea, şapcă cu cozoroc şi nişte ochelari mari pe vârful nasului. Acela, dacă nu era nici grec, nici armean, apoi ştiai la sigur că e moldovean curat!

Astăzi uliţele vechiului Kişănău sunt aproape drepte toate şi oarecum lărguţe, cu toate că par strimte faţă cu acelea din Kişănăul modern. Pe atunci însă erau strâmte şi încălcite toate. In mijlocul unei răspântii, dădeai şi de câte o clădire de piatră, rotundă, fără ferestre, având două uşi şi un diametru dela şase şi până la opt metri, înaltă şi boltită cu feredeul cel turcesc. Era un post de poliţie, unde îmbrăcaţi în mantale soldăţeşti şi înarmaţi cu... halebarde aşteptau liniştiţi la căldură, să vii să-i chemi, pentru ca să te scoată din mâna hoţilor. Când li se ura şezând, mai făceau câte un şpaţir prin cvartalul lor, dar tot câte doi, bine înarmaţi cu halebarde, ca Doamne fereşte, să nu dea prilej vreunor răi să bată om împărătesc! Rar însă se întorceau cu cozile halebardelor întregi; căci hoţii de vagabonzi sau bieţivi îi pândeau pe bieţii oamenii împăratului la vreo strâmtoare. Atunci uliţa fiind strâmtă şi halebardele lungi, cozile se

rupeau tocmai pe șira spinării grdavolului, care zbera în zadar: „Caraul! Caraul!". După ce se săturau bine, unii de dat și alții de sbierat, fiindcă și hoții, vagabonzii și bețivii erau și ei tot oamenii împărătești, adică unia numai vernopodanâie, iar alții, chiar ostași slujitori de ai țarului, cei învingători îi luau pe cei învinși la braț, până la ceainăria cea mai apropiată, unde se cinsteau cu ceai, cu votki (mai mult votki decât ceai), după care se despărțeau buni prieteni; dar cu halebardele în stare proastă. Așa se făcea paza de noapte, ba și acea de zi, în orașul Kișinău, din anul mântuirii 1855-lea!

PRIBEGI ÎN ȚARĂ RĂPITĂ (ROMAN)

— FRAGMENT —

de *D. C. Moruzi*

INTRE DOI BOIERI BASARABENI

— „Slută treabă, vere Alecule! Cică o să ne vie zilele acestea oaste papistășească la Kișinău!". — „Ia taci vere Mihalache! De aceia ca peste Prut?" — „Chiar de aceia bată-i necazul să-i bată! Cic'au făcut o grămadă de blestemății prin Iași și pe unde au trecut. N'auziai ce povestiau boerii de dincolo?".

— „Dar nu mai crede, vere Mihalache! Nu vezi că Rușii îi snopesc pe aliați în toate zilele? Și să aibă mutră să se pună de pricină cu Rusul, căruia nici Napoleon cel Mare n'a avut ce-i face? Tocmai ei care au fost gazda bătăilor pe unde s'au arătat? Se poate?

— „Deh, vere Alecule; o fi și cum zici d-ta! Dar mie parcă'mi miroase că gazda bătăilor nu mai sunt Austriacii, dar chiar Rușii noștri, cu toată lauda lor. Apoi să ți-o spun curat: De-ar veni Nemții nu m'aș prăpădi cu firea de dorul Rușilor. Știi vorba lui Ioniță Sturdza-Vodă: „pe Ruși nu i-am chemat eu și nici n'oi plânge când s'or duce!"

*

Dar să revenim la Basarabia noastră, trup din trupul Moldovei. In anul 1812, prin tratatul dela București, ne-au răpit-o fără niciun drept, fără luptă, nici vărsare de sânge, alipind-o de marele Imperiu Rusesc. Să vedem ce era Basarabia pe atuncia? Partea dinspre miazănoapte, precum și cea dinspre miazăzi până la Dunăre, alcătuiau pe atuncia două pustiuri mari, denumite: cea dintâiu „Raiaua Hotinului", cealaltă „Buceagul", precum pustiu rămăsese până mai deunăzi, Bărăganul nostru din jurul Brăilei. Numai trapezul a cărui bază este Prutul, dela Noua-Suliță, până la Dunăre, iar laturea de sus, apa Nistrului, cam dela Otachi până la Bender, era locuit; parte de către clăcașii întinselor moșii boierești sau mănăstirești, iar parte de către răzășii și mazilii urmașii lipcanilor, seimenilor, călărașilor și arcașilor lui Ștefan Vodă și ai lui Vasile Lupul, prefăcuți însă pe vremurile de restriște și umiliri, în pașnici plugari sau păstori de vite.

In asemenea întocmiri, nu cred că la închiderea Prutului, populația moldovenească din întreaga Basarabie, cu sate și orașe, să se fi urcat la mai mult de două, trei sute de mii. Indată însă după deschiderea graniței dela Nistru, orașele se umplură de negustori velicorușî lipoveni, leși și ovrei, desființând cu totul negustorimea și breslele moldovenești. Raiaua Hotinului se înlocui cu sate rutene, menite să slavizeze pe Moldoveni, pe când se întâmplă cu totul altfel; iar Buceagul fu locuit în parte mai mică, cu coloniști Germani și Cazaci, precum și cu Bulgarii fugiți de peste Dunăre. In sfârșit procesul de desnaționalizare vi l-am arătat în toate fazele lui, mai mult sau mai puțin odioase,

dăinuind până și în ziua de astăzi și al cărei ultim simptom a fost caraghioasa afirmare, aruncată în plină Dumă, de către adevărații Ruși: Teodor Krupenski și Victor Sinadinos! Să vedem acuma ce este Basarabia în anul 1912, adică după 100 ani de cotropire și de opinteli de tot soiul pentru a o rusifica. După statistica statului major rusesc pentru recrutare în Basarabia și pe care am consultat-o la d-l Zamfir Arbore acasă în București, la anul 1905, elementul românesc se urca la două milioane de suflete, cu toate că mulți Români au fost ademeniți de guvern, să se așeze în Caucazia, la Taşkent, pe malurile Amurului și tocmai și până în Manciuria. Netăgăduit că cei trecuți in acea statistică, își păstraseră limba, moravurile și obiceiurile și că vorbeau prost rusește sau de loc; căci altfel ar fi greu de înțeles ca statul major, să treacă niște Ruși neaoși, în rubrica Moldovenilor, numai dintr'o pornire de filormânism îndrăcit. Este de însemnat apoi, că din cei patru, ori cinci sute de mii de Români dela 1812, boerii adevărați moldoveni, au dispărut în mare parte, vânzându-și sau arendându-și moșiile și reîntorcându-se peste Prut.

Din negustorii moldoveni, nici urmă n'a mai rămas; dar să zicem că s'au prefăcut în posesori, sau chiar unii în proprietari de moșii; și totuși statul major rusesc este silit să recunoască, cum că din 1/4 de milion de Moldoveni, pe care l'au găsit Rușii la 1812, numărul lor la 1905 era de opt ori mai mare. Ce încheere trageți d-voastră, iubiți cetitori, din toate câte vi le-am înșirat în această carte, acuma când cunoașteți Basarabia ca și mine? Fost-au oare aceleași afinități de simpatii între Slavii și Latinii de peste Prut, ca între

Germani și Gallo-Romani? Erau Moldovenii Basarabeni în întocmiri de cultură și de libertate sub oblănduirea rusească, mai superioare, decât fraţii lor din Moldova și apoi din Regatul Român? Fost-au între Ruși și Basarabieni legături de familie atât de numeroase ca între poporul Francez și cel german din Elzația.

Francezii se făleau cu Elzațienii lor, pe când Basarabenii erau siliți să se rușineze de neamul lor Românesc, pentru a putea trăi între ale lor; iar, cei lipsiți de mijloace, pentru a-și putea agonisi pâinea lor zilnică prin slujbe fără însemnătate. In 100 ani fost-a măcar un singur guvernator Basarabian? Dar nici unitate de credință, nu poate exista, nu numai între Basarabeni și Ruși, dar nici între Ruși și celelalte biserici Ortodoxe, cât timp vor avea pe un mirean, însurat, Ţarul tuturor Rușilor, ca Președintele Sinodului Rusesc! Iată de ce toate sforțările de a slaviza poporul Basarabean, au rămas și vor rămânea pururea zadarnice. Se uită un mare adevăr istoric, un principiu etnologic, bine dovedit și recunoscut ca elementar de toată omenirea cultă; niciodată un neam mai vechi în lumină și civilizație, nu se poate contopi și pierde într'un neam barbar, chiar atunci când din împrejurări și-ar fi pierdut acele însușiri, păstrându-și numai limba. Una din numeroasele probe ce ni le dă trecutul lumei, este chiar istoria Rușilor, cuceriți de către Mongoli; fiindcă cuceritorii erau mai barbari decât cuceriții, ei s'au pierdut, în mare parte, în neamul rusesc și apoi au dispărut cu totul, lăsând ceva urme atavice în fiziologia și mentalitatea rusească.

De aceea se deosibesc și astăzi Rușii, de celelalte popoare slave, rămase libere de invazia acelor barbari.

Oricât de mic a fost numărul latinilor din Basarabia și de mare numărul Slavilor, oricât de amărâtă le-a fost viața de cuceriți, departe de a se nimici, s'au împărțit și niciodată nu se vor putea slaviza. Dimpotrivă ei vor latiniza pe Slavi. Dovadă Rutenii din Raiaua Hotinului! Mai treacă peste mândrii noștrii Moldoveni din Basarabia, și câte au mai trecut peste dânșii în 100 de ani că tot Moldoveni vor rămânea. Vorba lor, mă rog: Apa curge, pietrele rămân.

PRINOSUL BASARABIEI IN LITERATURA ROMÂNEASCĂ

de *Pan Halippa*

Luând primul contact cu publicul intelectual din capitala Basarabiei, Societatea Scriitorilor Basarabeni, de curând înfiinţată, ţine să facă următoarea declaraţie:

Scrisul românesc în Basarabia datează de mult. Noi, Basarabenii, ne mândrim de a fi dat literaturii româneşti pe Alexandru Donici, făuritorul fabulei la Români şi pe Cavalerul Constantin Stamati, creatorul „Străjărului taberii", ce a premers „Sentinela română" a lui Vasile Alecsandri. Amândoi aceşti Basarabeni au ilustrat literatura românească în prima jumătate a secolului trecut.

Alecu Russo, care a scris măreţul poem „Cântarea României" şi a fost îndrumătorul literaturii noastre spre folklorul românesc, nesecatul izvor de împrospătare a limbii literare artistice, este de asemenea, de origine din Basarabia. El a ilustrat scrisul românesc tot în prima jumătate a veacului trecut. Tot Basarabean a fost şi Bogdan Petriceicu-Haşdeu, care a creiat nu numai în domeniul literar, dar şi în istorie, filologie şi filosofie, ridicându-se ca un geniu atot cuprinzător

şi răzbunând muţenia silită a fraţilor lui basarabeni de sub stăpânirea despotică a Ţarilor Rusiei. El a dominat literatura românească în jumătatea a doua a veacului trecut.

Tot Basarabia i-a dat pe povestitorul Ştefan Basarabeanu (Dr. Victor Crasescu-Crasiuc), pe romancierii Dumitru Moruzzi şi Constantin Stere, pe literaţii Zamfir Arbore, Dr. Leon Guţu şi Axenţie Frunză, care au activat pe ogorul literaturii româneşti, în ultimul pătrar al secolului trecut şi primul pătrar al secolului nostru.

Dintre scriitorii români basarabeni care s'au ilustrat dela prima revoluţie rusească din 1905 şi până la Unirea Basarabiei cu Patria, şi mai târziu, să-i pomenim doar pe aceia care s'au strămutat în lumea umbrelor şi a nemuririi: Sergiu Victor Cujbă, pr. Alexie Mateevici, Tudose Roman, Leon Donici Dobronravov, Olga Vrabie, Liuba Dumitriu.

Numai din înşiruirea aceasta de nume, oricine va înţelege că Basarabia, cu toate greutăţile vremii prin care a trecut şi cu tot regimul de apăsare de mai bine de o sută de ani, sub Rusia ţaristă şi despotică, n'a fost un pământ sterp spiritualiceşte şi a rodit destulă holdă literară, românească. Frântura neamului românesc, aşezată între Prut şi Nistru, a dat din sânul ei meşteri ai cuvântului scris româneşte, care au căutat să înfăţişeze provincia natală cu priveliştile ei pline de farmec, cu aşezările omeneşti de pe colinele, văile şi şesurile ei, cu gloata plugarilor moldoveni de prin sate şi cu amestecul de oameni de strânsură şi pripas de prin târgurile şi oraşele basarabene, cu obiceiurile, credinţele şi nă-

zuințele poporului de baștină, cu traiul claselor și ale unor suflete răsărite din mulțimea anonimă a locuitorilor pământului nostru.

O parte, și poate cea mai însemnată, dintre meșterii scrisului basarabean, neputându-se împăca cu regimul de opreliște din Basarabia răpită, au plecat peste Prut și acolo și-au desfășurat în voie puterile de creațiune, în frunte sau alături de scriitori români, descriind suferințele celor de acasă și protestând cu glas tare și, uneori, profetic împotriva răpitorilor și opresorilor moscoviți.

Altă parte din mânuitorii condeiului din Basarabia au rămas în provincia natală și au căutat să-și facă datoria în măsura posibilităților, turnând cu smerenie, dar din toată inima și cu stăruință, untdelemnul sufletului lor ales, în candela românismului. Ne facem o pioasă datorie de a-i pomeni pe: Teodor Vârnav, Ioan Sârbu, Alexis Nacco, Gheorghe Păun, Matei Donici. Vasile Ouatu și Mihail Minciună, Dr. Ștefan Osinevici, — izvoditori de versuri și proză; preoții: Luca Lașcu, Vladimir Baltaga, Elefterie Mihalevici, Spiridon Plămădeală, Constantin Partenie, Teodor Florea, Andrei Murafa și Mihail Ciachir, — scriitori bisericești; pe Ștefan Mărgeală, Iacob Hâncu, Ioan Doncev, Gheorghe Codreanu și Petre Bragă — scriitori didactici; pe Iustin Frațiman și Paul Gore, — cercetători ai trecutului basarabean și pe Nicolae N. Alexandri și Simion Murafa, popularizatori de idei naționale, culturale și religioase. Și pentru a isprăvi cu pomelnicul răposaților scriitori basarabeni, să-i înșirăm și pe aceia care, deși Moldoveni, au scris în rusește: Alexandru Tadeu Hâj-

deu, Alexandru Scarlat Sturdza, Constantin C. Stamati-Ciurea, Pavel Crușevan, Gheorghe Gore, Olga Nacco, preotul Neculai Lașcu, Vasile L. Lașcu și Arsenie Stadnițchi.

In fața acestui pomelnic impunător de scriitori, care au ilustrat Basarabia natală, noi, cei de astăzi, care ne-am adunat în Societatea Scriitorilor Basarabeni, ținem de datoria noastră să mărturisim o veneraţie adâncă pentru înaintașii care ne-au învățat să ne iubim țara, neamul din care ne tragem și limba noastră moldovenească, pentru care ei au luptat vitejește și au suferit deseori ca niște mucenici.

De altfel, ca mânuitori ai condeiului, care am îmbrățișat scrisul literar, ne dăm seama că o literatură, cât de cât desăvârșită, nu putem face în altă limbă decât a poporului nostru, care a creiat și a păstrat limba în care scrim.

Cum am putea înțelege lumea lui Dumnezeu, cum am isbuti să rupem pecețile de pe tainele ascunse ale destinului, ale vieții, ale iubirii, ale morții și ale întregii întinderi de gândire, dacă n'am ști să vedem cu ochi înțelegători cele ce ne înconjoară, dacă n'am fi în stare să ne folosim de limba părinților noștri, în care ei au adunat înțelepciunea de veacuri, au condensat simțimintele clocotitoare ale atâtor rânduri de străbuni și au zugrăvit frumusețea rumenă a atâtor răsărituri și apusuri de soare, minunea multicoloră a atâtor curcubeie deasupra văilor și dealurilor noastre și vraja sclipitoare de argint a lunii peste apele Nistrului, Prutului, iazurile, lacurilor și Mării, — toate ale noastre așa cum a vrut Cel de Sus?! Și cum am putea cuceri gloria țării noastre în-

tregi, înainte de a fi cucerit inima poporului nostru și sufletul locurilor natale?!

Și să ne fie îngăduit a mărturisi că regionalismul nostru, care ar putea să-și aibă îndreptățirea chiar și cu nuanța aceea de îndărătnicie a boierului de prin părțile noastre — Mihalcea Hâncu, — în realitate nu-i decât o poartă de intrare a Basarabenilor în gospodăria neamului întreg, în obștea României-Mari, dela Nistru pân'la Tisa, dela Hotin la Balcic și Baziaș. Trebue să ne organizăm viața și munca aici, acasă, pentru ca să grăbim cu o clipă mai devreme desăvârșirea organizării țării întregi, pe care au visat-o premergătorii noștri și pentru înfăptuirea căreia au luptat alături de frații din alte provincii!

BIBLIOGRAFIE

La întocmirea culegerii de față, ne-am folosit de următoarele publicațiuni:

1. *Pentru Basarabia*, culegere de texte privitoare la țara, trecutul, literatura și starea actuală a fraților basarabeni, întocmită de D. Munteanu-Râmnic, Ploiești, 1912.

2. *Studii literare*, (Poetul basarabean Al. Mateevici), (Universala, București), de P. V. Haneș.

3. Al. Mateevici, *Poezii*, publicate cu o prefață de P. V. Haneș, Editura Casei Școalelor, 1926.

4. *Sufletul Românesc în Basarabia de azi*, (în „Cuvântări", 1930), de V. V. Haneș.

5. *Cărturarii Basarabeni*, de Gheorghe Bezviconi, Chișinău, 1940.

6. *Cântece și versuri alese*, din cei mai buni scriitori români, (cu cirilice), Chișinău, 1911.

7. *Itinerar*, revista scriitorilor basarabeni.

8. *Scriitorii Basarabeni*, de P. V. Haneș.

TABLA DE MATERII

1. Basarabia noastră 3
2. Sufletul românesc în literatura actuală basarabeană 12

TEXTE

3. Basarabia, din „Descrierea Moldovei", de Dimitrie Cantemir 23
4. Populaţia Basarabiei, de Zamfir C. Arbore 28
5. Ţăranii români din Basarabia, de Zamfir C. Arbore.. 31
6. Zidurile Hotinului, de N. Iorga 34
7. Ştefan cel Mare în Basarabia, de N. Iorga 38
8. Cum s'a răpit Basarabia în 1812, de Alex. Xenopol.. 42
9. Tratatul dela Paris, şi Basarabia 48
10. Proclamaţia lui Cuza către locuitorii Basarabiei..... 50
11. A doua răpire a Basarabiei 52
12. Unirea din 27 Martie 1918 55
13. Un naţionalist basarabean: Vasile Stroescu 56
14. Cântece din Basarabia 58
15. Adevărul, de Alex. Donici 60
16. Străjerul taberei, de C. Stamati 61
17. Amintiri, de Alecu Russo 65
18. Nistrul şi Basarabia, de B. P. Hasdeu 69
19. Limba noastră, de Alexe Mateevici 71
20. Chişinăul, de D. C. Moruzi 73
21. Pribegi în ţară răpită, de D. C. Moruzi 77
22. Prinosul Basarabiei în literatura românească, de Pan Halippa 82

DIN PUBLICAŢIILE CASEI ŞCOALELOR

		Lei
C. RĂDULESCU-MOTRU	*Vocaţia*, factor hotărîtor în cultura popoarelor	40
GR. TĂUŞAN (PETRONIUS)	*Criterii şi Evocări*	50
G. G. ANTONESCU	*Pestalozzi*	55
ION PETROVICI	*Viaţa şi opera lui Kant*	70
Dr. VASILE P. NICOLAU	*Fénelon*, Monografie pedagogică	52
TRAIAN BRATU	*Din înţelepciunea lui Geothe*	30
J. J. ROUSSEAU, trad. de GH. ADAMESCU	*Emil*, Vol. I	120
J. J. ROUSSEAU, trad. de GH. ADAMESCU	*Emil*, Vol II	140
MIRCEA HEROVANU	*Călătorie în Univers*	80
ION CONEA	*Om şi Natură*	50
HORIA TECULESCU	*V. Oniţiu*, Un educator deschizător de suflete şi ziditor de idealuri	70
EMANOIL BUCUŢA	*Pietre de Vad*	85
CONSTANTIN KIRIŢESCU	*Jurnalul unei Comitive*	80
GR. TĂUŞAN	*Nuanţe filosofice*	50
I. PETROVICI	*Al doilea volum de impresii din Italia*	100
A. BERGET, trad. de Ing. ION C. FUNDĂŢEANU	*Viaţa şi moartea Globului*	50
EMANOIL BUCUŢA	*Capra neagră*	80
PETRE V. HANEŞ	*Scriitorii Basarabeni*, Vol. I	65
T. VIANU	*Studii de filosofie şi estetică*	50
GR. TĂUŞAN	*Filosofi români şi străini*	55
ELENA FARAGO	*Într'un cuib de rândunică*	25
N. MIHĂESCU	*Fragmente din Critieă Literară*	80
AL. POPESCU TELEGA	*Lecturi romaince*	65
I. A. BASSARABESCU	*Opere complete*, Vol. I Schiţe şi Nuvele	80
ANDERSEN, trad. de NATALIA NEGRU	*Povestea vieţii mele*	60
D. I. SUCHIANU	*Amica mea Europa*	65
MIHAI UŢĂ	*Pascal*	65
VICTOR EFTIMIU	*Fum de fantome*, Evocări	80
N. PETRAŞCU	*Icoane de lumină*	80
EL. MATASĂ	*Soare Răsare*	40
GH. VÂLSAN	*Pământul românese şi frumuseţile lui*	60
BARBU TEODORESCU	*Manualul Bibliotecarului*	50
G. M. ZAMFIRESCU	*Sufletul soldaţilor de plumb*	30
ELENA G-l PARTICARI	*Amintiri din copilărie*	40
P. STURDZA	*Amintiri* (40 de ani de teatru)	50
CIOCÂRLAN	*Tainele Munţilor*	100
M. MONCAŞ	*Condiţionarea psihologică a operei de artă*	80